ЭРДЭМТЫН ХҮНДЭТЭ УЯЛГА

Эрдэм-шэнжэлэлгын туйлалтанууд ажал үйлэдбэридэ улам гүнзэгыгөөр нэбтэрүүлэгдэжэ, эрдэм ухаанай элдэб түрэлнүүд мүнөө колхозникуудай болон совхозуудай хүдэлмэришэдэй үдэр бүри дуугаралсадаг үгэ хүүр дотор улам олоороо дайралдадаг боложо байна.

Мүнөө эрдэм ухаанай туйлалтануудые ажал дээрээ хэрэглэхэ, эрдэмтэдэй орёо хүшэр болобошье haa, хүнтэй ажал хэрэгтэ сэгнэлтэ үгэжэ шадаха хүнүүд бии олонхой. Оньhото машина зохёожо, малшадай хэхэ хүдэлмэрине хүнгэдхэhэн конструктор, ургаса ехэтэй шэнэ сортын шэнэ сорт бии болгоhон селекционер, дэлхэйн байгаалиин hүртэ үзэгдэлнүүдые шэнжэлэн үзэжэ, нюуса нюудыень мэдэжэ абаhан эрдэмтэ хадаа манайда арад зоной дунда алдартай хүндэтэй байдаг ха юм.

Мүнөө сагай хүдөө ажахын үйлэдбэри орёо оньhон болонхой. Тэрэмнай эрдэм техникын туйлалтада түшэглэнгүйгөөр урагшаа дабшажа шадахагүй юм. Партиин Центральна Комитедэй декабриин Пленум энээн тухай олон зааhан байгаа. Эрдэм ухаанай туйлалтанууд дээрэ hуури дээрэ, мүнөө сагай техникэ болон түрүү дүй дүршэл үргэнөөр хэрэглэжэ, хүдөө ажахын бүхы салбаринуудые ашаг ехэтэй болгохо гээшэ партиин табиhан эрилтэ, мүнөө үеын зорилго мүн болоно.

Тиин совет эрдэмтэд газар тарялан болон мал ажал эрдэмтэй түргэнөөр хүгжөөхын түлөө тэмсэгшэдэй жагсаалда өөhэдынгөө эзэлхэ hуурине олонхой. Воронежой эрдэмтэдэй уряал бүхы орон доторнай халуунаар дэмжэгдэбэ. Тингээд эрдэмтэд хүдөөгэй ажалшаые агрохимиин гол заабаритай танилсуулха хэрэгтэнь колхозууд, совхозуудта туhална, газар уhа, минеральна үтэгжүүлгэ бэрин hайнаар хэрэглэхэ тушаа хэмжээ ябуулгануудые болгодо эдэбхигэйгээр хабаадалсана.

Воронежойхидой уряае манай Буряадай эрдэмтэдшье дэмжээн угтаа. Буряадай комплексно, хүдөө ажахын, биологическа институдуудай эрдэмтэд колхоз, совхозуудые шефтээ абажа, агрохимиин эрдэмэй эшэ үндэhые тарялашадта заажа, тэрэнние ажал дээрэ яажа хэрэглэхэ тухай өөhэдынгөө hанамжа хэлэжэ үгэнэ. Тэдэнэй нилээд олонхинь газарай хүрьhэнэй зураг карта зохёожо таримал газарта хабаадалсана. Эрдэмтэдэй коллективүүд өөhэдынгөө шэнжэлгын хүдэлмэриин түсэб шэнээр хаража үзөөд, тэрэнние хүдөө ажахын эрилтэтэй тааруулан табина. Институдуудта, туршалгын станцинуудта олон янзын эрдэм-шэнжэлэлгын хүдэлмэри хэгдэнэ. Комплексно институдай химиин лаборатори үнэтэ хүдэлмэри хэжэ дүүргээ. Тиихэдээ Ленинградай инженерно-техническэ институдтай хамта, боро нүүрhэ шанаржуулха шэнэ арга зохёон олобо. Тэрэнние хэрэглээд байхада, үнэгүй газ, аммиак, мочевинэ абаха аргатай болгогдохо юм.

Зүгөөр, республикын эрдэм-шэнжэлэлгын эмхи зургаануудай мүнөө хэжэ байhан ажал хэрэгүүдынь КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй табиhан эрилтые хүсэндэнь хүргэхэ, мүн манайда бии байhан арга боломжонуудые хэрэглэхэ ябадалhаа үшөөл холо гээгдэhээр.

Совет засагай тогтоhонhоо хойшо Буряад ороной мнай эрдэм-шэнжэлэлгын эмхи зургаанууд, дээдэ hургуулинууд, туршалгын станцинууд байгуулагдаа hэн. Тэндэ яhала олон эрдэмтэд ажаллана. Гансахан эрдэмэй докторнууд болон кандидадууд 200 гаран хүн бии. Селекционер Крам, профессорнүүд Спирюхов, Филиппов, Макеев, доцентнүүд Нурминский, Пилданов болон бусад эрдэм ухаанай туйлалтые үйлэдбэридэ нэбтэрүүлхын тулада яhала ехэ юумэ хэхэhээ гадна, мүн өөhэдөөшье хэдэ хэдэн асуудалнуудые эрдэм ухаанай ёhоор шиидхэхын түлөө ехээр оролдолго гаргаhан байха.

Эрдэмтэдэй үрэжэлтэй hайнаар хүдэлхын тулада бүхы эрхэ байдал байгуулагданхай. Гүрэмнай тэдэнэй мэдэлдэ шэнэ янзын научна түхеэрэлгэ үгэhэн, эрдэм ухаанай дээжыень амасуулhан, зорилгонуудыень тодорхойлhон байха юм. Арадайнгаа ажабайдалhаа таhарангүй ябаhан эрдэмтэдтэ колхоз, совхозуудай фермэнүүд болон полинууд тэдэнэй ажаллаха гол газарынь болодог. Тэндэхи hүбэлгэн хурса ухаатай, уран бэрхэ гартай колхозникууд, совхозуудай хүдэлмэришэд тэдэнэй шударгы туhалагшад болоно.

Хүдөө ажахые хүгжөөн дэбжээхэ гэhэн бүгэдэ арадай хэрэгтэ өөhэдынгөө эрдэм ухаан болон дүршэл шадабаряа зорюулха, тарялангай болоод мал ажалай продуктнуудые элбэг ехэ болгохо арга замыень олохо гээшэ эрдэмтэдэй арюун уялга мүн. Эрдэмтэдэй үндэр дээдэ үүргэ дээрэhээ хараад үзэхэдэ, манай республикын эрдэмтэдэй хэhэн шэнжэлэлгын үрэ дүнгүүд тэдэнние өөhэдыньшье, мүн хүдөөгэй ажалшадыешье хангажа шадахагүй байна. Тиимэшье шухала бэшэ асуудалнуудаар шэнжэлэлгэ хэхын тулада үшөө ехэл хүсэн, мүнгэ зөөри гаргашалагдаhаар. Туршалгын ажахынуудта эрдэм-шэнжэлэлгын хүдэлмэри ханмалтагүй байhан зандаа. Нэгэ иимэ жэшээ абаад үзэебди. Буряадай хүдөө ажахын институдта hүүлэй жэлнүүдтэ эрдэмтэдэй нэрэ зэргэ олохын түлөө хэдэн олон диссертаци бэлдэгдээ hэн. Теэд тэдэнэй нилээд олонхинь туршалгын ажахынуудай хэжэ байhан ажал хэрэгүүдые шэнжэлэлгээр бэлдэгдээгүй байшоо. Яахадааб гэхэдэ, эрдэм ухаанай туйлалтануудые хэрэглэхэ, хүндэ хүшэр хүдэлмэри оньhожоруулха, ургаса дээшэлүүлхэ тушаа тус институдай туршалгын ажахын hайрхаха юумэнь үгы шахуу.

Буряадай комплексно институдта биологиин, хүрьhэ шэнжэлэлгын, химиин, экономикын таhагууд туршалгануудые хэхэ газаргүй байдаг. Тиибэшье haa, колхоз, совхозуудтай үшөөл hула холбоо барисаатай. Мүнөө эрдэм-шэнжэлэлгын талаар тодорhон туйлалтануудые үйлэдбэридэ нэбтэрүүлхын түлөө мүртэй юумэ хэгдэнэгүй. Тон шухала асуудалнуудые шиидхэхын тулада эрдэм-шэнжэлэлгын талаар хамтаржа хэхэ хүдэлмэриин арга оншо хэрэглэгдэнэгүй. Манай эндэхи эрхэ байдалда тааража нютагжаhан шэмэ ехэтэй адууhа малай үүлтэр, мүн ган гасуурhаа болон хүйтэнhөө айхагүй ороohото ургамалнуудые бии болгохо, hалхинhаа газарай хүрьhэнэй гэмтэхэ аюултай тэмсэхэ гэхэ мэтын шухала асуудалнуудые ганса нэгэн эрдэмтэд болон коллективүүд ами амяараа шиидхэжэ хүшэхүрхэгүй байна ха юм. Эндэ хамтаржа ажаллаха, үйлэдбэритэй нягта барисаатай байха гээшэ яахын аргагүй шухала удхатай.

Ниитын эрдэм ухаанай хүдэлмэрилэгшэд, илангаяа экономистнууд, хүдөө ажахые ашаг ехэтэй болгохын түлөө тэмсэлдэ шиидэжэ ороодүй. Экономистнуудай шухала зорилго юуб гэхэдэ, ажахынуудай али зэргын хэмжээтэй байхыень тодорхойлхо, ажалай эмхидхэлэй болон түлөөhэнэй ашагтай hайн арга шэнжэлэн олохо хэрэг болоно. Ниитын эрдэм ухаанай хүдэлмэрилэгшэд колхозууд, совхозуудые өөдэнь дэбжээхэ хэмжээ ябуулгануудые зохёолгодо хүдөө ажахые ашаг ехэтэй болгохо тушаа парти, правительствын шиидхэбэринүүдые улад зондо ойлгуулха хэрэгтэ хабаадалсаха зэргэтэй.

Манай эрдэмтэдэй урда хойшолуулашагүй шухала зорилгонууд олоор табигданхай. Тиимэhээ тэдэнэр хүдөө ажахын үйлэдбэрние дэбжээхын түлөө тэмсэлшэдэй түрүү зэргэдэ жагсажа, үлэмжэ шухала асуудалнуудые шиидхэхын тулада хүсэ шадалаа хүбшэлэн гаргаха, эрдэм-шэнжэлэлгын хүдэлмэри хамтаараа хэхэ арга оншые ажал дээрэ үргэнөөр хэрэглэхэ гэhэн арюун уялгатай юм.

Партиин анхарал оролдолгодо харюу болгон, шэнэ шэнэ шэнжэлэлгэ хэхэ, үйлэдбэридэ шударгы туhалха гээшэ эрдэмтэн бүхэнэй нэрэ түрын хэрэг мүн.

БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

41-дэхи жэлээ гарана

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

№ 33 (10401) | 1964 оной февралиин 8, суббото | Сэн 2 мүнгэн

„Электрон—1", „Электрон—2"

СССР-эй наукануудай академидэ болоhон пресс-конференци

МОСКВА, февралиин 6. (ТАСС-ай корр.). СССР-эй Наукануудай академиин, СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министерствын, хари гүрэнүүдтэй культурна холбоо байгуулха СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Гүрэнэй комитедэй үнгэргэhэн совет болон хари гүрэнүүдэй журналистнүүдэй пресс-конференци мүнөөдэр 13 часта нээгдээ.

Советскэ Союзда табигдаhан «Электрон-1», «Электрон-2» гэжэ научна станцинуудта (Газарай тойродог хэмэл одонуудта) энэ пресс-конференци зорюулагдаба.

—•—

Ереванай реактивууд

Химическэ реактивуудай заводой барилга Ераванда эхилбэ. Предприятиин түрүүшын ээлжэн энэ жэлдэ ашаглалгада үгтэхэ. Арадай ажахын элдэб hалбаринуудта шухала хэрэгтэй реактивуудые тус завод үйлэдбэрилдэг болохо юм.

Кировоканска химическэ, Аладирскэ зэдэй-химическэ комбинадуудта, Ереванай Кировэй нэрэмжэтэ синтетическэ каучугай заводто, «Поливинилацетат» заводто, мүн бусад предприятинуудта үйлэдбэрилэгдэдэг химиин продуктнуудые хэрэглэн тус завод хүдэлхэ. Ацетилальдегид, поливинилово спирт, винилацетат, ацетилен, уксусна кислота, карбид кальци болон химиин бусад үнэтэ зүйлнүүдhээ реактивууд абтадаг болохо.

КПСС-эй ЦК-гай ПЛЕНУМЫЕ үгтүүлэн

Шалсаматай мүрысэхэ хүсэлтэй

«Үргэн Үшөөтэй арьбан hэн даа, үбhөөр гандамаар бэшэл hэн даа» гээд эхилдэг дуун Буряадтамнай мэдээжэ.

Энэ үедэ Үшөөтэйдэ хонишодой эгээл харюусалгатай саг туданхай. Январь, февраль hарада бүхыдөө 16—17 мянган хурьгад абтахань. Шэнэ түл түрэсэ абажа, хонин баялигаа арьбадхалсажа ябаhан Дымбрыл Самбуевай даадаг отарынхидай хубита ажал тухай хэды үгэ хэлэе.

Хонишон Самбуев отарынгаа гэшүүдтэй хамта үдэр hүнигүй, эсэхэ сусахые мэдэнгүй ажаллажа, ехэ үбhэ тэжээл бэлдэжэ абаhан. Январиин эхинhээ 20 болотор эндэ 500-гаад хурьган абтаад, нэгэшье толгой гарзагүйгөөр түлжүүлэгдэнэ. Үшөө 180 хурьгад абтахаар хүлеэгдэнэ. Хурьгашад Чагдуровтан, Содном-Еши нүхэртэеэ, Надмит Бадаева, Дулма Цыренова гэгшэд жэшээтэ hайнаар ажаллажа, хурьгадайнгаа шэгнүүр түргөөр нэмээнэ.

Үнгэрэгшэ жэлдэ 100 эхэ хонин бүриhөө 95 хурьга түлжүүлhэл, хонин бүхэнhөө 3 килограмм ноohо хайшалhан эдэ хонишод Шалсама Ламажаповна Цыремпиловатай мүрысэхэ хүсэлтэйбди гэжэ мэдүүлнэ.

Д. Цыбиков
Зэдын управлени.

Олон мэргэжэлтэй болоод...

—«Бидэнэр мүнөө гайхамшагта үе сагта ажаhуунабди,— гэжэ бригадир Геннадий Хакимов хөөрэнэ. Коммунис ажалай түлөө хүдэлөөд улам саашаа дэлгэржэ, энэ мүрысөөнэй үедэ шэнэ шэнэ үүсхэл гаргагдажа байна. Манайшье бригада социалис мүрысөөндэ оролсоод, шэнэ уялгануудые абанхай.

Судна заhабарилгын заводой нүхэр Хакимовай даадаг электрослесарьнуудэй бригада ЛВРЗ-эйн үрэмдэгшэ А. В. Грехневагай жэшээгээр ажалайнгаа бүтээсые дээшэлүүлхэ гэжэ шиидээд, шэнэ нормо зохёожо эхилээ. Тэдэнэр хүдэлмэриин сагай минута бүхэнние зүбөөр хэрэглэhэнэй, шэнэ мэргэжэл шудалhанай ашаар бүтээсэ ехэтэйгээр ажаллажа байнхай.

Тус бригадынхид электрослесарьнүүдэй бүтээхэ ажал hайн шанартайгаар дүүргэдэг. Харин мүнөө хүдэлмэришэдэй олонхинь нэгэ мэргэжэлтэй болоhондоо hанаагаа амардаггүй, хажуугаарнь ондоо ажалда hурана, шэнэ мэргэжэл шудална ха юм. Энэ бригадын гэшүүд электро-гагнагшад болохо гэжэ шиидээд, зориhондоо хүрэжэ шадаа. Хоёр мэргэжэлтэй болоhон тус бригадынхид 286,5 нормо-час алмаха гэжэ хараалба.

Д. Балданов.

Залуушуул туhална

Хориин Анаагай совхозой нэгэдэхи фермэ 8 мянга гаран хонинтой. Тэдэнэй хахадынь эхэ хонид. Нүхэр Сафинай даадаг отарада хурьгад абтажа, 200 гаран түлтэй болоо. Аймагай Соведэй депутат Намжилма Тогмитовагай хүтэлбэрилдэг отарада 669 эхэ хонинhоонь 150 гаран хурьган абтанхай. Энэ хонишон нэгэшье хони hубайруулангүйгөөр хурьгалуулха зорилготой. Тус отарада залуушуул туhална.

Б. Доржиев.

РЕСПУБЛИКЫН МЕХАНИЗАТОРНУУД, КУКУРУЗАШАДАЙ ЗҮБЛӨӨН

Үсэгэлдэр Улаан-Үдэ городто республикын колхоз, совхозуудай түрүү механизаторнууд болон кукурузашадай зүблөөн боложо үнгэрбэ. Зүблөөндэ хабаадагшад республикын хүдөө ажахын продуктнуудые абаха, бэлэдхэхэ министрэй орлогшо нүхэр **С. Г. Довганиин** «Газар элдүүрилгые эрид hайжаруулха, 1964 ондо үндэр баян ургаса абаха талаар механизаторнуудай зорилго тухай» илидхал зүбшэн хэлсэбэ.

Элидхэлэй hүүлээр үгэ хэлэлгэн эхилжэ, нэн түрүүлэн Хүдэриин совхозой кукурузашадай звеное даагша СССР-эй Верховно Соведэй депутат нүхэр **Гонсорунов** үгэ абаба. Удаань Охин-Бурагай совхозой главна инженер нүхэр **Пономарев**, Кабанскын совхозой хоёрдохи отделениин бригадир нүхэр **Стремяков**, «Сельхозтехникэ» нэгэдэлэй Хориин отделениие эрхилэгшэ нүхэр **Матвеев**, Мухар-Шэбэрэй «Коммунизм» колхозой тракторно-таряан ажалай бригадын бригадир нүхэр **Челночков**, Улаан-Үдын үйлэдбэриин управлениин Онохойн совхозой хартаабхашан нүхэр **Мильгунова**, Мухар-Шэбэрэй үйлэдбэриин управлениин агроном нүхэр **Янунин**, Хориин үйлэдбэриин управлениин Чисаанын совхозой кукурузашан нүхэр **Грошилов**, «Сельхозтехникын» Буряадтахи нэгэдэлэй түрүүлэгшэ нүхэр **Ламброзо**, Буряадай хүдөө ажахын институдай доцент нүхэр **Ишигенов**, Түнхэнэй үйлэдбэриин управлениин «Сибиряк» колхозой главна инженер нүхэр **Богданов**, республикын хүдөө ажахын продуктнуудые абаха, бэлэдхэхэ министрэй орлогшо нүхэр **Николаев** гэгшэд үгэ хэлэбэ. Тус зүблөөн дээрэ КПСС-эй обкомой нэгэдэхи секретарь нүхэр **Модогоев** дэлгэрэнгы үгэ хэлэhэн байна.

Зүблөөндэ хабаадагшад республикын бүхы механизаторнуудта болон кукурузашадта хандаhан бэшэг нэгэн дуугаар баталан абаба.

Зүблөөнэй hүүлээр олон түрүү механизаторнууд болон кукурузашадта үнэтэ шангууд барюулагдаhан байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ (баруун гарhаа): республикын түрүү механизаторнууд, кукурузашадай зүблөөндэ хабаадагшад: Һ. Намсараев (Хяагтын «Дружба» колхоз), Б. Дынжипов (Хяагтын совхоз), Г. Костырев (Зэдын XX партсъездын нэрэмжэтэ колхоз), О. Дамбаев (Хориин «Коммунизм» колхоз), А. Хлебников (Хяагтын «Дружба» колхоз), Н. Аюшин, С. Климов (Хориин «Коммунизм» колхоз).

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Хамтаараа тэмсэжэ ороое

КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй шиидхэбэри бэелүүлэн

Арадай ажахыда хаа хаанагүй хими үргэнөөр хэрэглэхэ асари ехэ түсэбые КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленум хараалаа. Энэ гайхамшагта зорилгые амжалтатайгаар шиидхэлгэдэ бидэнэр, арадай гэгээрэлэй хүдэлмэрилэгшэд, ехэ үүргэтэй байнабди.

Нэн түрүүндэ hургуулиин үхибүүдые ажалда хабаадуулха талаар эмхидхэлэй — педагогическа ажалаа, мүн hургуулинуудта бэелүүлэгдэдэг туршалгын хүдэлмэри hайжаруулха, хүн зоной дунда химиин эрдэм ухаа дэлгэрүүлхэ уялгатайбди.

Эрдэм hуралсалые ажалтай холбоотойгоор ябуулхада, хүдэлмэришэн ангиин ёhо заншал, дүршэл шадабаринь, эрдэм мэргэжэлынь ургажа байгаа залуу үетэндэ дамжуулан үгтэдэг гээд партимнай заадаг.

Иимэ болохолоорнь hургуули предприяти хоёр, багша үйлэдбэриин мэргэжэлтэ хоёр нягта холбоотойгоор ажаллаха ёhотой байна.

КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй шиидхэбэринүүдэй гараhанай hүүлээр туhаламжа болгон, хүдөө нютагуудта агрозоохимическэ hуралсал эмхидхэн ябуулагты гэжэ маанадта дурадхаа hэн. Энэ дурадхалыень ехэ hайшаалтайгаар угтаhан байнабди.

Хурамхаанай совхозой гурбадахи, дүрбэдэхи отделенидэ агрохимическэ hургуули хүтэлбэрилнэб. Һургуулида гол түлэб механизаторнууд — хамтадаа 41 хүн hуралсана. Тус бүридөө 6 часай хоёр заняти үнгэргэгдөө. Һуралсагшад хэшээлдээ булта ябана. Механизаторнууд химиин эрдэм шудалха ехэ эрмэлзэлгэтэй. Илангаяа хэшээлдээ угаа эдэбхитэйгээр хандадаг байна.

Хүндэтэ багшанар, химиин, биологиин багшанар! Манай колхозникуудай, совхозуудай хүдэлмэрилэгшэдэй агрозоохимическэ эрдэм шудалха хэрэгтэнь туhаламжа хүргэел. Энэ хэрэгтэ ахалагша классуудай hурагшад эдэбхитэйгээр хабаадаха аргатай. Эдэ hурагшад хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэхэ аргатай байна.

Һургуулиин коллективүүд «бага» хими гэдэгые дэлгэрүүлэн, үнэhэ суглуулжа, тэрэнээ газартаа тараажа, хүрьhыень үтэгжүүлхэ болоно бшуу. Модоной үнэhэн фосфорно, калийна үтэгжүүлгэ болодог ха юм. Үнэhэнэй бүридэлдэ 2—7 процент фосфор, 8—11 процент кали, 36—40 процент кальци ородог байна.

Манай hургуулиин юннадууд хартаабхын үрэhэндэ үнэhэ сасаад тарижа туршаа hэн. 40 дүрбэлжэн метр газарта тариглаhан юм. «Снежинка» сортын хартаабхын үрэhэндэ үнэhэ сасаад, тариhан байнабди. Хартаабхын килограмм бүхэндэ 20 грамм үнэhэн хүртэhэн. Тиихэдэ ургасань угаа hайн байшоо. Туршалгын газарhаа, гектар бүхэн дээрэ тоолон гаргахада, 120 центнер, үнэhэ хэгдээгүй газарhаань 90 центнер абтаhан болоно.

Урдань модо отолhон газарта үнэhэ ехээр суглуулхаар. Юуб гэхэдэ, модо отолhоной hүүлээр үлэhэн шэлбүүhэн, набшаhан, модоной үзүүр хаа хаанагүй галдагдадаг ха юм. Модоной дүрбэнэйнь нэгэ хуби орой талын мүшэр набша болодог. Тингэжэ модо отолhон газарhаа хэды шэнээн фосфор, кали, кальци абажа болохоб гээд тоолон гаргахада бэлэн. Тингээдшье энээн дээрэнь пеэшэнэй үнэhэн нэмэжэ суглуулагдаха.

Үнэhөөр үтэгжүүлгэ хэхэдэ, хүдөө ажахын ургамалнуудай ургасаншье дээшэлдэг, шанарыншье hайжардаг. Үнэhөөр үтэгжүүлхэдэ гурба-дүрбэн жэлэй туршада ургасада нүлөөлдэг. Олонхи ушарта калийна дабhаар үтэгжүүлгэ хэhэнhээ үнэhэн hураггүй дээрэ.

Үнэhэнэй hайн үтэгжүүлгэ байhан тухайнь бүхы эхэнэрнүүдтэ, үхибүүдтэ үргэнөөр ойлгуулжа, тэдэнние хабарай тарилгын хүдэлмэри болотор үнэhэ суглуулгада олоор хабаадуулха болонобди. Колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд иимэ үүсхэлые hайшаан дэмжэхэ гэжэ hананаб.

Манай hургуулиин hуралсалай — үйлэдбэриин бригада нуга сабшалан hайжаруулха талаар зарим тэды дүршэлтэй болонхой. Һургуули 1957—1959 онуудай туршада 50 гектар нуга сабшалан шефтээ абаhан байна. Тэрэ нуга сабшалангынь муудашанхай байгаа hэн. Тиихэдэ hургуулида гурбан сар, гурбан шарга, гурбан хоорбо даалгажа үгөө бэлэй. Үдэр бүхэндэ 6 хүнhөө бүридэhэн нэгэ звено нуга сабшаланда шэбхэ зоодэг байгаа. Жэл бүри үбhэ ногоо таридаг, үбhэ ногооной үрэhэ hурагшад суглуулдаг байhан юм. Хоёр hурагшадаа луговод болгожо табиhан байнабди.

Ямар үрэ дүн туйлагдааб? Хэрбээ урдань тэрэ нуга сабшалангай газарhаа нэгэ hүри үбhэн гарадаг haa, мүнөө тэндэhээнь 5 томо hүри үбhэн хуряагдана.

Гадна hургуулиин коллективүүд манай нуга сабшалангай, бэлшээриин ботаническа бүридэлые hайжаруулха талаар ехэ юумэ хэхэ аргатай.

Зүүн Хүнтэйдэ, Аргадын нуга газараархи бэлшээридэ элдэб буртаг үбhэн, хилгана бии болошоо. Хониной ноohондо харбуул, носоргоно ямар ехээр аhалдадаг гээшэб. Иимэ харбуул носоргонотой бэлшээриин газарай үбhэ ногоое хабар галдаха гү, али үрэhэнэйнь эдеэшээгүйдэ хэды дахин сабшаха байгаа гээд hананаб.

Һургуулинуудай, үйлэдбэриин түлөөлэгшэдэй хоорондоо нягта холбоотойгоор ажаллаха асуудалнууд олон байна. Тодорхойлон хэлэбэл, хүдөө ажахые болбосоноор эрхилхэ гү, али түрүү дүй дүршэл дэлгэрүүлхэ гуламта бии болгохо саг туланхай. Тэндэнь эмхидхэгдэhэн мэргэжэлтын булангууд хүдөө ажахын эрдэм ухаанай, түрүү дүй дүршэлэй туйлалтануудые пропагандалдаг түб болохо байгаа.

Нүхэд, үйлэдбэриин түлөөлэгшэд! Хүдөө ажахые хүгжөөлгэдэ хамтаараа эблэн ороё. КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй түүхэтэ шиидхэбэринүүдые хайшан гэжэ бодотоор бэелүүлбэл дээрэб гээд хамтаараа бодожо үзээл.

Л. ДАМДИНОВА, Аргадын дунда hургуулиин багша.

АВСТРИ, ИНСБРУК.

Советскэ Союзай олимпийскэ командада

Лидия Павловна СКОБЛИКОВАДА

Инсбругта боложо байhан Үбэлэй 9-дэхи Олимпиадын мүрысөөе совет арад ехээр hонирхожо байна. Тэдэнэр Советскэ Союзай спортсменүүдэй туйлаhан амжалтануудаар баясана.

Олимпиада дээрэ мүрысэhэн тухайгаа бэшэгыетнай уншахадам намда ехэ hайн байгаа. Танай хүртэhэн 4 алтан медаль тон ехэ амжалта гээшэ. Олимпын наадана түүхэдэ иимэ ушар үзэгдөөгүй юм. Эдэ амжалтануудаараа та манай залуушуулые, Совет ороноо алдаршуулба гээшэт.

Эдэ амжалтануудаа түрэл орондоо зорюулжа, манай залуушуул тухай анхарал оролдолго хододоо гаргажа байдагайнь түлөө түрэл партидаа баясхалан хүргэхэ зуураа, танние, комсомолой гэшүүнние, Советскэ Союзай ленинскэ Коммунис партиин гэшүүн болгожо абахые та бэшэг соогоо гуйнат.

КПСС-эй Центральна Комитет танай гуйлтые хаража үзөөд, КПСС-эй гэшүүн болгон абаба. Танай ажабайдалда болоhон шухала удха шанартай энэ ушараар үнэн зүрхэнhөө танние амаршалнаб. Ленинскэ Коммунис партиин гэшүүнэй нэрэ солые үндэр дээрэ абажа ябагты. Америкын журналистын: Та коммунист гүт? гэжэ hурахадань «Тиимэ»,—гэжэ хэлэжэ шадахагүй байхадаа ехэ халаглаhан байнат. «Би комсомолой гэшүүнби, Ленинэй партиин гэшүүн болохо гэжэ хододоо дотороо сэдьхэжэ ябадаг байгааб»,—гэжэ та харюусаат. Мүнөө энэ хүсэл эрмэлзэлтнай бэелүүлэгдээ гэжэ хэлэхэдэтнай болохо, та Советскэ Союзай Коммунис партиин гэшүүн болоот.

Танние, танай нүхэдые, мүрысэжэ дүүргэhэн, совет спортын нэрэ хүндые хамгаалхаяа үшөө мүрысэхэ хүнүүдые дахинаа амаршалнабди. Спортдо, ажалда, hуралсалда, ажабайдалдатнай амжалта туйлахыетнай бултандатнай хүсэнэб.

Коммунизм байгуулгын агууехэ үедэ ажаhуужа байhан сагайнгаа эрхим хүнүүд бологты.

Н. Хрущев.

Үбэлэй IX Олимпын нааданай дүрбэ дахин чемпион болоhон Л. П. Скобликовагай Никита Сергеевич Хрущевто эльгээhэн бэшэг

Хүндэтэ Никита Сергеевич!

Сэдьхэлээ ехээр хүдэлгэн Танда бэшэнэб. Үбэлэй IX Олимпиадын наадан дээрэ совет спортын нэрэ хүндые хамгаалха гэhэн тон харюусалгатай этигэл найдабари намда, минии нүхэдтэ олгогдоо. Олимпын наадан дээрэ дүрбэн алтан медальда хүртэжэ шадаhандаа ехэ баяртай байнаб гэжэ Центральна Комитедтэ, Танда, Никита Сергеевич, дуулгахые хүсэнэб.

Инсбругта болоhон пресс-конференци дээрэ Америкын журналистын: Коммунис партиин гэшүүн гүт? гэжэ hурахадань, «Тиимэ» гэжэ хэлэжэ шадахагүй байhандаа ехэ халаглаа hэм. «Би комсомолой гэшүүнби, Ленинэй партиин гэшүүн болохо гэжэ хододоо дотороо сэдьхэжэ ябадаг байгааб» гэжэ харюусааб.

Ленинэй комсомолоор хүмүүжүүлэгдэhэн туладаа КПСС-эй гэшүүн болохо гэжэ хододоо эрмэлзэдэг байгааб. Мүнөө туйлаhан бүхы амжалтануудаараа түрэл партиингаа ашыень харюулха уялгатайб. Хэрбээ болохо haань, хүндэтэ Никита Сергеевич, энэ минии бэшэгые Советскэ Союзай Коммунис партиин гэшүүн болохын мэдүүлгэ дээрэ тоолохыетнай гуйнаб.

Арад зонойнгоо, инаг түрэл оронойнгоо, партиин, коммунизмын хэрэгэй аша туhада бүхы хүсэ шадалаа зорюулхаб гэжэ Центральна Комитедые найдуулнаб.

Лидия Скобликова.

Инсбрук, Олимпын тосхон, 1964 оной февралиин 4.

Сэхэ руунь хэлсэбэ

(„Восход“ колхозой тоосоото-һунгалтын суглаанһаа)

Доодо-Жэрэмэй «Восход» колхоз Улаан-Үдын үйлэдбэриин управлениин гээгдэнги ажахынуудай нэгэн юм. Һүүлэй жэлнүүдэй туршада ажала эрид һайжаруулха хэмжээнүүдые хараалбашье, тэдэнээ бэелүүлжэ шадаагүй. Тоосоото 1963 ондо гүрэндэ орооһо таряа худалдаха түсэбөө тус колхоз хоёр дахин үлүүлһэн, хүрэхөөр үрэһэ хүрэнгэ бэлдэһэн, гэшүүдтээ таряа хубааһан байна. Гэбэшье орооһо таряа бүхы дээрэнь абаха түсэбөө дүүргээгүй. Управлени соогоо бага хартаабха ургуулаа.

— Мяха, һү абаха, гүрэндэ худалдаха түсэбөө үнгэрэгшэ жэлдэ баһал дүүргээгүй байшоо. Бүхы түрэлэй мал урдынхиһаа олошоруулха түсэбынь хооһон хөөрэлдөөн болоод, саарһан дээрэ үлэшэнхэй. Управлениин түрүү ажахынуудтай сасуулбал, эдлүүриин газарай 100 гектар бүридэ хоёр дахин шахуу бага мяхан, һүн эндэ мүнөө хүртэнэ бшуу.

Ажал эмхидхэхэ, ажалай түлөөһэ үгэхэ талаар баһал оритой дутуу дунда бии. Гэшүүдтээ абаһан продукциин түлөө бэшэ, харин хахалагдаһан гектар газарай, мал харууһалһанай түлөө ажалай түлөөһэн үгтэдэг байба. Энэ ушарта ургаса дээшэлүүлхээр, малай ашаг шэмэ ехэдхэхээр тэмсээгүй байшоо. Гэхэ зуура ажалай нормошье үндэһэ баримтагүйгөөр доошолуулагдаа. Уялгата ёһоор олохо ажалта үдэрөө 40 гэшүүнэй олоогүй байхада, ажал хэхэ аргатай хүн бүхэниинь дунда зэргээр 757 ажалта үдэртэй болоһон.

Энэ гээгдэнги «Восход» колхозой гэшүүд 1963 ондо бүтээһэн ажал тухайгаа, бүхы дутагдалнуудаа сэхэ руунь, нюур сахингүй тодорхойлон хэлсэбэ.

Правлениин тоосоото үе соогоо хэһэн ажал тухай түрүүлэгшэ нүхэр **Мокров** элидхэхэдээ, колхозой гээгдэлдэ ороһон шалтагааниие бүхы талаһаань элирхэйлэн этигэмээр харуулжа шадаагүй. Суглаанда үгэ хэлэһэн 18 гэшүүд элидхэлэйнь энэ дутагдалые шүүмжэлхы ёһоор тэмдэглээд, ажахын гол һалбаринуудай ямар шалтагаанаар гээгдэлдэ ороһоншие гүнзэгыгөөр тодорхойлбо.

Колхозой гол баялиг—газарые эзэн ёһоор, ашагтай һайнаар хэрэглэхэ саг ерээ гээд колхозой гэшүүд **И. Петров, Е. Мокров, А. Русин** болон бусад онсолон хэлээ. Юуб гэхэдэ, үрэжэлтэй һайн, нэлэнхы ехэ газарынь зарим ушарта заабариин ёһоор элдүүрилэгдэдэггүй, буртаг бһэндэ, үрмэдэһэн, халаахайда дараг-дашадаг. Жэшээ болгон дурдабал, Мэргэнтын тариалангай горитой хубинь сагаан халаахайда дарагдашанхай.

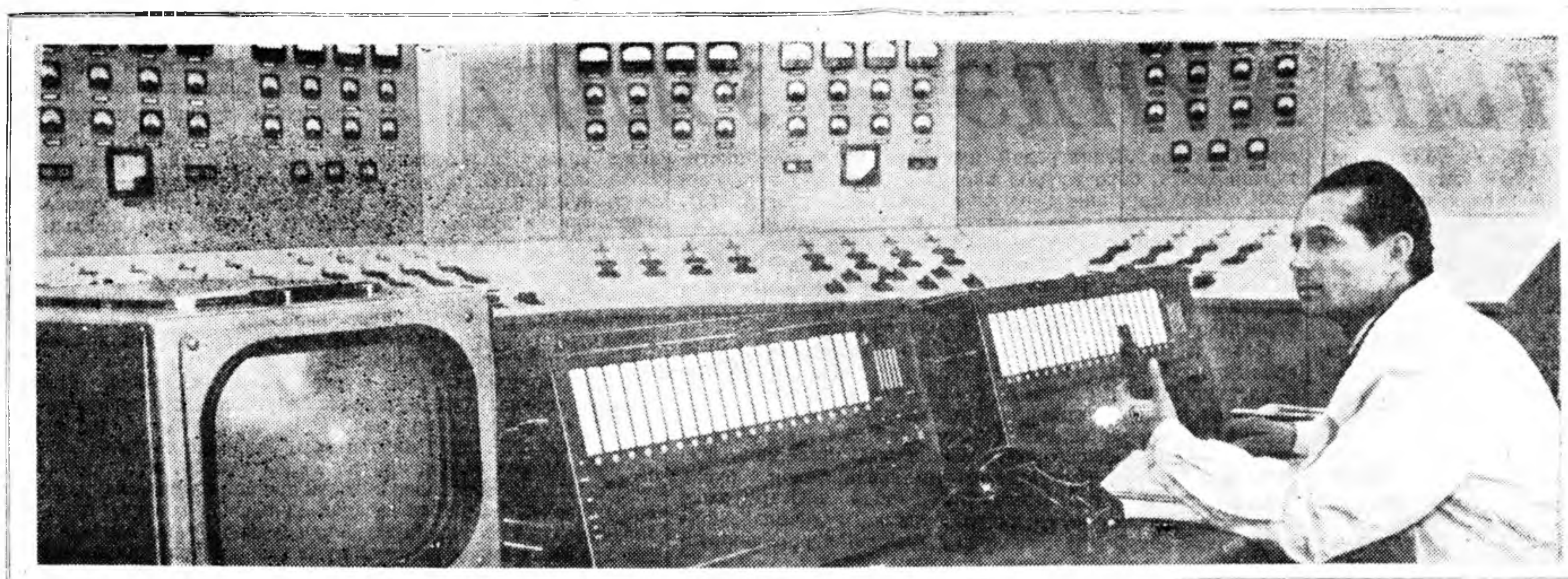
Жэлнээ жэлдэ тогтууритай баян ургаса абаха дүүрэн аргатай юм. Теэд нютагай, минеральна үтэгжүүлгэ ехээр хэрэглэгдэдэггүй байна. Жэл бүри тариаландаа наг шэбхэ һайса гаргахаар түсэблөөд, лэ, тэрэнь үнэндөө бүтэдэггүй. Илангаяа үбэлэй сагта наг шэбхэ ехээр гаргахаар аад, ходол хойшолуула хойшолуулһаар намар болгожорхихо. Ёһотой намарайнгаа ерэхэдэ, баһа нэгэ шалтаг олоод, биратай юумэ хэнгүй орхижорхино. Намарһаа хойшо мүнөө хүрэтэр ороймоол 1500 тонно шэбхэ гаргагданхай. Энэ талаар колхозой хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд, тодорхойлбол, бригадирнууд нүхэд Покацкий, Мокров гэгшэд шангаар шүүмжэлэгдээ.

Таряа бүри ехээр абадаг болохо зорилгоор Сэлэнгэ мүрэн шадарай шииг нойто элбэгтэй газарые шэнээр ашаглаха, бургааһа модоноонь сэбэрлэхэ шухала хэмжээнүүдшье хараалагдаһан байгаа. Харин мүнөө болоходо эдэнь мартагдашаһан гэжэ үгэ хэлэһэн колхознигууд хэлээ.

Харууһанай муу, тэжээлэй дутамаг дээрэһээ нёдондо малнай гарзалаа, үрэжүүлгын хангалтагүйһөө олон мал һубайраа һэн гэжэ үгэ хэлэһэн гэшүүд баримталан харуулба. Гэхэ зуура правлениин гэшүүд, мэргэжэлтэд бригадирнууд урдынгаа алдууһаа тобшолол хээгүй гээд эдэнэр сэхэ шүүмжэлбэ. Гансахан шэнэ жэлэй январь һарада 7 тугал, 28 поршоонхо гарзалуулагдаа. Һү һаалишье биратай дээшэлнэгүй. Һаагдаһан һүнэй хахадынь шахуу колхозой доторой хэрэглэмжэдэ гаргашалагдана.

Колхозоо гээгдэлһээ богони болзор соо гаргаха зорилгоор хамтын суглаанда хабаадагшад тариан ажал, мал ажал хүгжөөхэ хэмжээнүүдые дэлгэрэнгыгээр хараалба. Хахалагдадаг, уһалагдадаг газараа үргэдхэхэ, нютагай, минеральна үтэгжүүлгэ ехээр хэрэглэхэ, ургасатай, ашаг ехэтэй ургамалнуудые, тэжээлэй ургамалнуудые ехээр тариха, малай ашаг шэмэ эрид дээшэлүүлхэ шиидхэбэри баталагдаа.

А. На[…]аслаев.

Атомай хүсые амгалан ажа[…] хэрэглэхэ научно-шэнжэлэлг[…] хүдэлмэриин программын ё[…] Советскэ Со[…]зда (Харьков гор[…] электронуудай линейнэ уско[…]тель тодхолго түгэсхэгд[…] СССР-эй атомай элшэ хүсэ аш[…]лаха талаар комитедэй гүрэ[…] комисси энэ ускорителиие туш[…]жа абаба. Зураг дээрэ: ускор[…]телиие хүдэлгэдэг главна пу[…]тын дэргэдэ диспетчер Вик[…] Хворостенно ажаллажа һууна.

ТАСС-ай фотохронико.

ГАЗАРАЙ ШУХАЛЫН ШУХАЛА ЗҮЙЛ

Агрономическа хими гэжэ хүдөө ажахын эрдэм наукын шэнэ һалбарида эхи табигша, Буряад нютагаймнай хүн, академик Д. Н. Прянишников ургамал—хүрьһэн—үтэгжэл гурбан агрохимиин урдаа бариха шухалын шухала зүйлнүүд юм гэжэ нэгэнтэ бэшэ хэлэһэн байдаг. Тиимын тула агрохимеэр түрүүшынгээ хөөрэлдөөе газарай хүрьһэн тушаа зорюулхамнай.

ХҮРЬҺЭНЭЙ МЕХАНИЧЕСКА БҮРИДЭЛ

Хүрьһэнэй диилэнхи хубинь элһэ, шабар гэхэшэлэн томо жэжэ зүйлнүүдһээ байдаг. Тэрэнь хүрьһэнэй механическа бүридэл гэжэ нэрлэгдэнэ. Хүрьһэ шэнжэлэлгын наукын (почвоведени) тодорхойлһоной ёһоор хүрьһэнэй механическа бүридэлэй бүхы хубинууд хэмжүүрэйнгээ талаар 11 бүлэгтэ хубаагдадаг, тиин бодото байдал дээрэ хоёр лэ янзые: хэмжүүрэйнгээ талаар 0,01 миллиметрһээ томые элһэн, тэрэнһээ жэжые — шабар гэжэ илгаруулнабди. Элһэлиг хүрьһэндэ кремниин элбэг байдаг һаа, шабарлиг газарта—кальци, кали, түмэр, магни, фосфор гэхэ мэтэнүүд булюу байдаг. Тиимэһээ хүндэ (шабар ехэтэй) хүрьһэн ургамалда шухаг зүйлнүүдээр баян юм.

ХҮРЬҺЭНЭЙ ОРГАНИЧЕСКА ЗҮЙЛ

Газарай хүрьһэн болбол механическа бүридэлһөө гадна, ургамалай болон амитадай үлэгдэлнүүдһээ, микрободосуудһаа, тэдэнэрэй үмхиржэ хубилһанһаа бии болоһон ондоо органическа зүйлнүүдһээ бүридэнэ. Хүрьһэнэй илгаа, шэнжэ ба шанарынь гол түлэб гумус гэжэ органическа зүйлэй ехэ багаһаа дулдыдадаг. Жэшээлхэдэ, хара хүрьһэн 6—8 процентһээ эхилээд 15—18 процент хүрэтэр гумустай, тиихэдэ каштан хүрьһэн миил 3—5 процент гумустай юм.

Органическа зүйлнүүдһээ дулдыдажа, хүрьһэн бэедээ уһа, агаар, дулаа шэнгээстэй, үрэжэл һайтай гү, али муутай байдаг. Органическа зүйлнүүдээр элбэг хүрьһэн хүсэтэй, баян ургасатай, тиимэ хүрьһэндэ микрободосууд олон байжа, ургамалай үндэһөөрөө шэмэ хоол татажа абаха ябадалынь дээшэлүүлдэг. Хүрьһэнэй микрободосуудай зариманинь агаарһаа азот абажа, ургасада «туһалдаг», нүгөөдүүлынь хүрьһэндэхи органическа зүйлнүүдые үльтирүүлжэ, хубилгадаг, ургасын тэжээлдэ тэдэнэрые таарама һайн болгодог.

ХҮРЬҺЭНЭЙ ЭЛДЭБ ЗҮЙЛНҮҮДЫЕ БЭЕДЭЭ ШЭНГЭЭХЭ ХЭМЖЭЭН

Газарай хүрьһэнэй шанар, шэнжэһээ, тэндэ хүгжэһэн ургасын янзаһаа боложо, ургамалда хэрэгтэй элдэб шэмэ тэжээлэй ашаглагдаха хэмжээнэй бага ехэнь, ямар үтэгжүүлгын хэрэгтэй байһаниинь элирхэйлэгдэдэг гээшэ.

Хүрьһэндэ байһан элдэб зүйлнүүд хоорондоо, хүрьһэнэй бүридэлтэй реакцида орожо, ургамалда шэнгэсэгүй шэнэ зүйлнүүд бии болодог. Жэшээнь, избёосхо элбэгтэй газарые суперфосфадаар шанаржуулха гэжэ һэдэбэл, үтэгжүүлгын ехэхэн хуби хии хосоржо магад. Яахадааб гэхэдэ, суперфосфат избёосхотой холисолдоходоо ургамалда хэрэггүй ондоо зүйлнүүд болошоно хаям. Манай Буряадай АССР-эй зарим газарта избёосхолиг, хүрьһэтэй тариалан, сабшалан бии. Суперфосфадые гранул (монсогор) болгожо, тиимэ хүрьһэндэ оруулбал дэмы тала руу хосорхонь һураггүй бага болодог.

Тиихэдэ азотно үтэгжүүлгые ургамал ехэ хүнгэнөөр тэжээл болгон абадаг. Гэхэтэй хамта азотно зүйлнүүдэй муу талань юун бэ гэхэдэ, хүрьһэндэ уһанай элбэг байбал, угаагдажа хоролтодо орохоёо һаатадаггүй. Энэ ушарые уһалагдадаг талмайда хүдэлдэг тарияшад анхаралдаа абаха болоно. Тиибэшье азотно үтэгжүүлгын элдэб зүйлнүүдэй зарим нэгэниинь уһанай нүлөөдэ хамаардаггүй юм. Агрохимлабораториин тобшолол, агрономой зүбшэлөөр тодорхой ушар бүхэндэ энэ талаар зохихо хэмжээ ябуулга хэгдэхэ зэргэтэй.

Ургамалда шухала үшөө нэгэ зүйл — фосфор хадаа фосфорно кислотагай дабһанууд-һаа абтадаг. Хүрьһэндэ энэ зүйл нилээд бага — 0,05—0,20 процент тухай байдаг, гадна ургасада тэжээл болодог хубинь бүри бишыхан юм. Хүрьһэндэ фосфор элбэгжүүлхын тулада мүн лэ микрободосууд ехэ аша хүргэдэг. Хүдөө ажахын микробиологиин бүхэсоюзна институдай эрдэмтэн

ХИМИ бүгэдөөр[…] ШУДАЛАЯ

Р. А. Менкина үшөө 1935[…] фосфоробактерин гэжэ […]тэй зүйл бии болгоһон юм. […]нөө колхоз, совхозуудта […]ниие хэрэглэжэ, хүрьһэнэй […]нар һайжаруулдаг боло[…] Энэ препарадые хэрэглэ[…] фосфор байгуулдаг мик[…]досууд олошордог байна.

Шабарлиг, хүндэ хүрь[…] газар каляар элбэг, тииб[…] элһэн газарта кали орой[…] 0,5—0,1 процент болодог. […] манай республикын газ[…] хүрьһэнэй диилэнхинь эл[…] элһэлиг һэн тула кал[…] үтэгжүүлгэ үлэмжэ ехээр […]рэглэгдэхэ байна.

Буряадай АССР-эй газ[…] хүрьһэнэй агрохимическэ […]жэлэл хэһэн бэшэлгэ хэ[…] тон һайн байгаа. Юундэб […]дэ, талмай дайдымнай е[…]хинь хүнгэн, элһэлиг хүр[…]тэй, үтэг тэжээлээрээ хя[…] байна. Гадна хара хүрьһ[…] газарнай манай ороной ба[…]зүгэй газартай адли шэ[…]тэй байха аад, үнэн дэ[…] тиимэ бэшэ: манайнь хүр[…] гумусаар һураггүй хомор. […] ушар юу харуулнаб гэхэдэ, […]лаан сагай манайда бо[…] байдаг хаданъ хүрьһэн д[…] микробиологическа хубила[…]нууд даамгайгаар болоно, […] тиигэжэ азодой элбэгж[…] һаатана.

Тарияшад, механиза[…]нууд, хүдөө ажалшад м[…] үедэ элбэг болоһон хүдөө а[…]хын литература, журнал, […]шюрануудые уншажа, а[…] химическэ кружогуудта я[…]жа, һонирхоһон асуудалаа[…] дүүрэн харюу абажа шад[…]бэзэ гэжэ найдаха байнам.

С. ШОПХОЕВ,
хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат.

Адуун һүрэгөө олошоруулая

Олоороо хэлсэһэн алдуугүй, оолёор сабшаһан өөгүй

Түнхэнэй үйлэдбэриин управлениин Саянай совхозой Моондо нютагай мэдээжэ малшан Дондок Сандыкович Богроев нэтэрүү бэрхээр, оролдосо ехэтэйгээр хүдэлдэг хүн юм. Энэмнай түрүүндээ колхоздо, мүнөө совхоздо үни удаан ажаллаха зуураа олон янзын хүндэ хүшэр хүдэлмэри хээ, уралаадшье үзөө. Һүүлэй 16 жэлэй хугасаада адуушанаар ажаллажа ябана. Өөрынгөө хэрэг үйлэ тухай, һаналжа ябаһан юумэеэ Дондок Сандыкович эндэ хөөрэжэ үгэбэ.

— Удаан саг соо адуушан ябажа ехэ дүршэлтэй болонхой. Хэрбээ түрүүшын бэрхэшээлнүүдһээ сухаряа һаа, һайн адуушан боложо шадахагүй. Һанаадшье үзэхэдэ, эли. Нэгэ-хоёр жэл соо ажаллаһан адуушан адуугаашье хүсэд зүһэлжэ танихагүй, бэлшээриингээшье газарые ойлгохогүй байдаг. Олон жэлдэ хүдэлхэдөө адуун бүхэнөө таниха, зан абариень мэдэхэ болодог. Хэзээ, хаана, ямар бэлшээридэ адуу залахада зохид бэ гэжэ ойлгохош. Ушар иимэһээ залуу адуушадта нэгэн доро үнил удаан ажаллагты гэхэ байнаб.

Хүдэлһэн үе соогоо нэгэшье мал гарза гайда оруулжа үзөөгүйб. Һүүлэй гурбан жэлдэ зуун гүүн бүриһөө жэлдээ 70—80 унага абаад, бүрин бүтэнөөр түлжүүлээб: «Даагаан далантай, буруун булшантай ондо орог» гэжэ манай арад юрөөл хэлэдэг ха юм. Энэнь тон зүб, энээнииел бэелүүлхые оролдодог хүнби.

Зундаа Ильчэр гэжэ газарта адуугаа манадаг, үбэлдөө Моондодо үбэлжэдэг гээшэб. Ильчэр нютагта зундаа адуу бэлшээхэдэ угаа зохид юм. Үндэр хадалиг газар, уһаар элбэг, һэрюун. Адуунай эдихэ ногоон тон элбэг, бэлшээринь уужам. Эндэ һоно, батаганаан байдаггүй. Зундаал адуугаа һайнаар харууһалжа, хүсэ шадалыень һайса абхуулжа шадаа һаа, үбэлдөө тураханшьегүй, ямаршье гээлтэ, хоролтогүйгөөр ондо ородог. Ильчэртэ үбэлэй сагта адуу байлгахаар бэшэ юм. Тэндэ саһан айхабтар ехээр орожо, хүйтэн һалхин ходо үлеэжэ байдаг шуу. Зунай үедэ таргалһан адуугаа Моондо нютагта адуулхаяа асардаг байнабди.

Зүгөөр эндэхи бэлшээриин газар Ильчэрэйхидэ яашье хүрэхэгүй, үйтан, хажуугаарнь үшөө дүрбэ мянгаад хонин бэлшэжэ ябадаг. Тиихэдэ 1963 оной ноябриин һүүл багаар манай совхозой дирекци манда үшөө 151 адуу асаржа тушааба. Өөһэдымнай адуун 170 толгой һэн. Мүнөө адуумнай бүхыдөө 321 толгой болоод байна. Манда асарагдаһан адуун түрүүндээ Шэмхэ гэжэ газарта, Түнхэнэй голдо байгаа юм.

Адуун һүрэгөө олон ондоо таһалангүй нэгэ газарта олоорнь бариха гэжэ манай хүтэлбэрилэгшэд шиидэһэн байгаа ёһотой. Энээниие хэн буруушаахаб. Зүб лэ даа! Теэд энэ ушарые үбэлэй тэн дунда, иимэ бэлшээри багатай нютагта суглуулха гэһэниинь тон буруу гэжэ һананаб. 321 толгой адуунда, дүрбэ мянгаад толгой хонидто эндэхи бэлшээриин газарай багадаха байһаниинь хэндэшье мэдээжэ. Тэрэ 151 толгой адуугаа мүнөө манда асаранхаар, зундаа Ильчэртэ байрлахадамнай юундэ абаашаагүй гээшэб. Тэндэ тэдэ мал хэды шэнээн таргалха байгааб?

Манай совхозой хүтэлбэрилэгшэд адуугаа тобир тарган байлгаха талаар саг доронь таараха хэмжээ абадаггүй байна. Үнгэрхэдөө, адуушан ябаһан бидэнтэеэ хөөрэлдэнгүй, зүбшэлдэнгүйгөөр энэ тэрэ шухала асуудалнуудые шиидхэжэрхидэг байна. Жэшээнь, һүүлшын 151 адуу манда асаржа үгэхэдөө, намтай хэниинышье хөөрэлдөөгүй юм. Теэд би ахалагша адуушан гэжэ нэрэтэй хүн ха юмбиб. Адуунай хүрэжэ ерэхэдэ хайшан гэхэбши даа, тушаажа абааб. Хэлэ амагүй адагуусан зэмэтэй аал.

Тингэбэ ябашье совхозойнгоо хүтэлбэрилэгшэдтэ захиха байнаб: ажал хүдэлмэридөө абьяастай оролдосотой байгыт, хүн зоноороо хөөрэлдэжэ, зүбшэжэ, таараха шиидхэбэринүүдые саг болзор соонь абадаг һаа һайн гээшэ. «Олоноор хэлсэһэн алдуугүй, оолёор сабшаһан өөгүй» гэдэг арадай мэргэн һургаал мартажа болохогүй.

Д. Лыгденов, бэшэжэ абаба.

Оролдолгын хүсэн

Дүрбэдэхи фермын эрхим хонишон Долгор Будаева табадахи жэлээ амжалтатай, урматай хүдэлжэ байна. Үнгэрэгшэ жэлдэ 100 эхэ хонин бүриһээ 100 хурьга гарзагүйгөөр түлжүүлһэн юм.

Мүнөө жэлдэ хонин бүриһөө сохом хурьга түлжүүлхэ, эрхим шанартай нооһо ехээр абаха гэһэн совхозойнгоо хонишодой мүрысөөндэ тэрэ жагса[…]хай. Долгор Будаева я[…]варь һарада 154 хурь[…] абаад, нэгэшье гарзагү[…]гөөр түлжүүлнэ.

Шадабари, оролдолгы[…] хүсөөр, үнэн сэдьхэлһэ[…] ниитын хэрэгтэ хандада[…]гай ашаар Чисаанын ду[…]шэлтэй хонишон Долго[…] жэлһээ жэлдэ нэгэшы[…] хурьга, хони гарзалуулн[…]гүй.

Ж. Цыдено[…]

Гахайн мяха ехээр абахын тулада

Хүдөө ажахын продуктнуудые абалга, худалдалтаар республикамнай ехэ зорилго табинхай. Ажахынууд мүнөө жэлдэ мяха худалдалгаяа 11,2 процентээр дээшэлүүлхэ хараатай. Тиигэбэшье энээниие бодото дээрэнь бэелүүлхын тулада колхоз, совхозууд доторойнгоо арга боломжо хүсэд хэрэглэхэ, эмхидхэлэй хүдэлмэри горитой ябуулха болоно.

Энээнэй хажуугаар юу хэлэлгэйб? Мяха ехээр абахын тулада гахай олоор үсхэбэрилэгдэхэ ёһотой. Энэмнай мал ажалай бусад һалбаринуудта орходоо мяха ехээр абаха арга олгоно бшуу. Иимэ арга боломжо республика дотор хаа хаанагүй хэрэглэгдэхээршье. Һүүлэй жэлнүүдые абаад харахада, республикымнай зарим ажахынууд энэ хүдэлмэри һайнаар эмхидхэжэ, мяха абалга нилээд дээшэлүүлжэ байнхай.

Тусхайлхада, Кабанскын үйлэдбэриин управлениин Шергинскэ совхоз гахай олоор үсхэбэрилжэ, гансахан үнгэрэгшэ жэлдэ гахайн мяха тушаалгаяа 534 центнерээр гэхэ гү, али 35 процентээр ехэдхээ. Тиигэжэ бүхы тушаагдаһан мяханайнь 30,2 процент гахайн мяхан болоо. Улаан-Үдын управлениин «Маяк» колхозойхид жэл соо гахайн мяха худалдалга 270 центнерээр гэхэ гү, али 85 процентээр дээшэлүүлжэ шадаа. Тус артель мүнөө жэлдэ тэрэнээ хоёр дахин ехэдхэхэ, бүхы худалдагдаха мяханайнгаа 40 процентые гахайн мяхан болгохо юм. Теэд эдэнь юу гэршэлнэб? Колхоз, совхоз бүхэндэ гахай олоор бариха, тэрэниие үсхэбэрилгэһөө олзо доход ехээр абтаха байһаниие харуулна. Үнгэрһэн жэлдэ республикымнай колхоз, совхозууд урзанданайхиһаа 34 мянган толгойгоор олон гахай гүрэндөө тушаажа, гахайн мяха абалгые жэл дотор 37 процентээр нэмээгээ һэн.

Энэ жэлэйнгээ түсэб амжалтатайгаар бэелүүлхэдээ республикымнай ажахынууд гахайн мяха хоёр дахин ехээр абаха юм. Тиин гэһээ зарим ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд гахай үүсхэбэрилгые тоодотгүй байһаниинь гайхалтай. Гахайнь тоо олошюрногүй. Олохон колхоз, совхозууд, тэжээл багатайдаа шалтаад, эхэ гахайнуудые саг соонь ороондо оруулнагүй. Жэшээлхэдэ, Хяагтын үйлэдбэриин управлениин ажахынууд 1997 толгой эхэ гахайтай байгаад, үнгэрһэн сентябрь—декабрь һарануудта оройдоо 756-ень үрэжүүлээ. Хориин үйлэдбэриин управлениидэ 1494 эхэ гахайнуудай миил 309-ниинь үрэжүүлэгдэнхэй. Үрэжүүлгын пунктнууд муугаар хүдэлгэгдэнэ. Хэрбээ нёдондоной январь һарада республика дотор хамта 32 пункт хүдэлһэн байбал, декабрьда тэдэнэйнь 22 хүдэлөө. Энэ үедэ Хориин, Улаан-Үдын управлениинүүдтэ нэгэшье пункт хүдэлөөгүй.

Иимэ эзэн буса ябадалые зүбтэйдэ тоолохын аргагүй. Хэрбээ манай республика энэ жэлдэ 120—130 мянган гахай гүрэндэ тушааха байгаа һаа, нэгэдэхи квартал соо 90—100 мянган поршоонхо абаха байгаа бшуу. Теэд октябрь—декабрь һарануудта үрэжүүлэгдэһэн гахайнуудһаа оройдоо 32—35 мянган поршоонхо абтахаар хараалагдана. Тиимэһээ үшөө 60—65 мянган поршоонхо заатагүй абаха болоногди.

Мяха бүри ехээр абаха зорилгоор КПСС-эй обком болон республикын Министрнүүдэй Совет тусхай тогтоол гаргаа. Тэрээн соогоо апрелиин 1 болотор 11 мянган эхэ гахай үрэжүүлхээр заана.

Гэхэтэй хамта энэ үедэ гахайшан бүхэнэй урда тодорхой зорилтонуудые табиха, энэ хэрэгэй хойшолуулагдашагүй байһаниие ойлгуулха шухала. Мяха ехээр абаха хэрэгтэ гахайшанай ехэ үүргэ дүүргэхэ байһаниинь мэдээжэ. Ушар иимэһээ гахайн фермын хүдэлмэрилэгшэдтэ анхарал хандуулха, материальна талаарнь тэдэниие урмашуулха шухала.

Май—июнь һарануудта гахай түрүүлхэдэ ямар талаараа үлүү һайн бэ гэбэл: байра олон хэрэгтэй болодоггүй, парай поршоонхонууд үбэлэй байрада, мүн зундаа байрладаг сарай соогуур абтадаг, зундаа үбһэ ногоо эдижэ таргалдаг. Энэ үедэ үлүү ехэ тэжээл гаргашалагдадаггүй. Намар тарияа хуряалгын эхилхэдэ түргэн зуураар таргалуулагдажа, тус тустаа 70—80 килограмм шэгнүүртэй болгогдожо гүрэндэ худалдагдана.

Гахайнуудта зундаа тэжээл оройдоо хэрэглэгдэнэгүй гэжэ хэлэнэ бэшэб. Үбэлэйхиһөө багаар гаргашалагдадаг байха гэнэб. Зүгөөр талха тарьяанай зүйл горитой хэрэгтэй. Ажахы бүхэн өөһэдынгөө арга боломжо хэрэглэжэ, концентрат болон бусад тэжээлнүүдые бэлэдхэжэ абаха болоно.

Урдань, тэжээл багатай жэлдэ гахайнууд үбһэнэй гурил дээрэ үсхэбэрилэгдэдэг һэн. Бүхы үгтэхэ тэжээлэйнь хахад үбһэнэй гурил байгаа. Мүнөө жэлдэ колхоз, совхозууд үбһэнэй гурил бэлэдхэхэ, һайхан үбһэеэ үлөөгөөд, тэрэнээ хабар болотор байлгажа, гахайдаа татажа эдюулхэ аргатай.

Элдэб тэжээлэй ургамалнуудые эртэ тарихада болохо байна. Обёос горох хоёрые сугтань тарьяад, жэжэхэнээр хэршэжэ буйлуулан гахайнуудта үгэхэдэ ехээр амтархан эдидэг. Үбһэнэй гурил, ногоон тэжээл рационойнь 40—45 хуби байхаар.

Гахайнуудые тэжээхэдээ гашалһан һүнэй шалхамаг, машиндаһан һүн гэхэ мэтые эдюулхэдэ һайн юм. Тэрэниие сепараторна пунктнуудһаа, тоһоной заводуудһаа асаржа хэрэглэхэдээ, томо һабануудтай байгаа һаа зохисотой. Тиихэдэ мүнөө зарим ажахынууд парай тугалнуудтаа искусственна һү бэлдэжэ уулгана. Тиимэ аргаар бэлдэгдэһэн һү гансашье тугалнуудта бэшэ, мүн поршоонхонуудта уулгажа болохо юм.

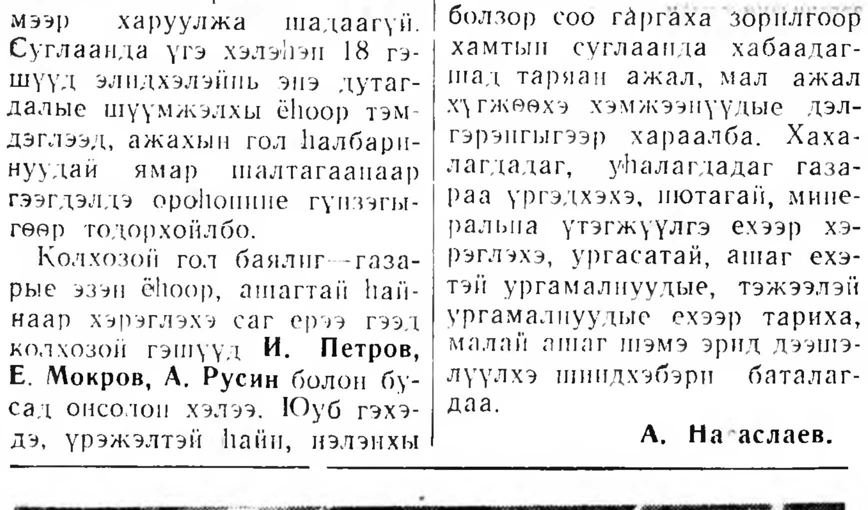
Нёдондоной хүдэлмэри дээрэһээ харахада иимэ: республикымнай колхоз, совхозууд гахай үсхэбэрилхэдөө талха тарианай зүйл ехээр эдюулдэг. Гансал иимэ тэжээл дээрэ олон гахай байлгажа харууһалха болоо һаа хүшэ хүрэхэгүйбди. Тиигээдшье зарим ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд талха тарья хомортойбди гээд, гахайнуудаа үсөөрүүлхые һэдэнэ бшуу. Иимэ ябадал нёдондо олон нютагуудаар үзэгдэһэн байгаа. Мүнөө жэлэй үбэлжэлгын үедэшье хүшэтэ тэжээл багатай ажахынууд олон гахай шахажа таргалуулангүй гүрэндөө худалдажа, тоо толгойень үсөөрүүлээ. Олон гахайн томо болгогдонгүйгөөр худалдагдаһан дээрэһээ республикамнай үнгэрэгшэ жэлдэ 1065 тонно гахайн мяха дутуу абаа.

Эдэ баримтанууд юу гэршэл[…] Ондоо зүйл үгэнгүй, ганса талх[…]рянай зүйл дээрэ байлгажа г[…] үсхэбэрилхэдэ ямаршье олз[…] Тиимэһээ колхоз, совхозууд […] централһаа гадна, ондоо тэжээ[…]лэдхэхэ ёһотой. Манай республи[…] эрхэ байдалда нютаг нютагуу[…] хартаабха ехээр ургуулжа абаха[…]га бии. Энээниие хэрэглэжэ шад[…] һайн. Зарим ажахынууд энэ ж[…] хартаабха ехээр ургуулаад, га[…]нуудта эдюулхэеэ байна ха юм.

Тусхайлан хэлэхэдэ, Улаан-[…] управлениин «Маяк» колхоз 18[…] газарта хартаабха таридаг байһа[…] мүнөө жэл 100 гектарта тарих[…] Энэнь гүрэндэ хартаабха ехээр […]далдаха арга олгохоһоо гадна […]хайн фермэдэ 12 мянган центне[…]ень хэрэглэхэ арга олгоно. Эды[…]нээн хартаабхатай байхадаа, колхоз жэлэй туршада 1200 ц[…]нер гахайн мяха абаха гэхэ гү, нёдондонойхиһоо хоёр дахин е[…]хэгдэхэ.

Үшөө ямар дурадхал оруулагда[…] байнаб гэхэдэ, ажахынууд аб[…] мяханай хэмжээе хараадуулан, […]хайн тэжээл бэлэдхэхэ ушар[…] Жэшээнь, гахайн мяханай цент[…] бүридэ 8—10 центнер хартаа[…] 3 центнер силос, 2 центнер үбһ[…] гурил, 3,6—4 центнер концен[…] бэлэдхэхэдэ болохо. Энэ хэмжээ[…] дулдыдуулан ямар зүйлэй хэды […]нээн тэжээл бэлэдхэгдэхэ байһа[…] ажахы бүхэн тодорхойлхо зэрг[…]

И. ХАЗАГАЕВ,
Буряадай АССР-эй Госпла[…] түрүүлэгшын орлогшо, зоотех[…]

Ивановска областьдо «Шуйский» совхозой түрүү малшад Социалис Ажалай Геройнууд үбгэ һамган хоёр Дмитрий Ильич, Зинаида Ивановна Заботинуудай түрүү дүй дүршэл үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэнэ. 1.350 шахуу һаалишан машинын хүсөөр үнеэ һааха технологиие шудалаа. Мүнөө 30 мянган үнеэн механическа талмай дээрэ һаагдана. Зураг дээрэ: Заботинуудһаа шадабарида һураһан үнеэ һаадаг мастер Мария Черношова.

ТАСС-ай фотохронико.

БУРЯАД ҮНЭН
2-дохи нюур.
1964 оной февралиин 8.

Хүмүүжүүлгэ—олониитын хэрэг

Жалhаа жэл бүхэндэ хүн зонай үзэл сурталайнгаа талаар ургаиа. Залуу үетэн, бага наhатаниие хүмүүжүүлхын хойнохоо олониитын эдэбхитэд оролдодог болонхой. Республикымнай ниислэл хото Улаан-Үдын томо томо предприяти, клубуудай дэргэдэ олониитын эдэбхи, үүсхэлээр хүүгэдэй таhалганууд эмхидхэгдэжэ эхилээ. 1964 ондо эдэ эмхи зургаанууд бүри олошорхо юм.

Улаан-Үдын Советскэ райондо иимэ 8 таhалга эмхидхэгдэхээр хараалагдана. Хүүгэдые хүмүүжүүлхэ эдэ эмхи зургаануудай хүдэлмэриие арадай эрдэм гэгээрэлэй таhагууд ударидаха юм.

Советскэ райондо үнгэрэгшэ жэлдэ нээгдэhэн үхибүүдэй таhалга милициин 1-дэхи отделениин дэргэдэхи хүүгэдэй таhалтатай холбоо барисаатай боложо, хүмүүжүүлгын ехэхэн ажал ябуулаа.

Советскэ районой хүүгэдэй таhагуудай хүдэлмэрилэгшэдэй «Бага наhатаниие хүмүүжүүлэн hургая» гэhэн уряае Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай дээдэ hургуулиин, багшанарай училищиин студентнэр халуунаар угтан абаа hэн. Багшанарай институдай 180, педучилищиин 120 студент бага наhатаниие хүмүүжүүлэн hургалгада бэлэн байhанаа мэдүүлээ бэлэй. Тэдэнэй 210-иинь үдэшын сагта городой үйлсэ, гудамжаар дежурлаха группанууд болгогдожо хубаагдаад, тоо…оо таhардаг. журамгүй үхибүүдые hурган хүмүүжүүлхээр 90 хүниинь табигдаhан юм.

Ерээдүйн багшанар өөhэдынгөө ялга, даабарида үнэн сэхээр хандана. Тэрэнэй тоодо студентнүүд Галина Бальчугова, Мария Борокшонова, Янжима Дубжитова, мүн бусадшье оролсоно.

Үнинэй пенсионер, багшанарай институдай заочно hуралсалай таhагые даагша байhан Татьяна Ефимовна Карпова студентнүүдэй энэ хүндэтэй, харюусалгатай ажалые ударидана.

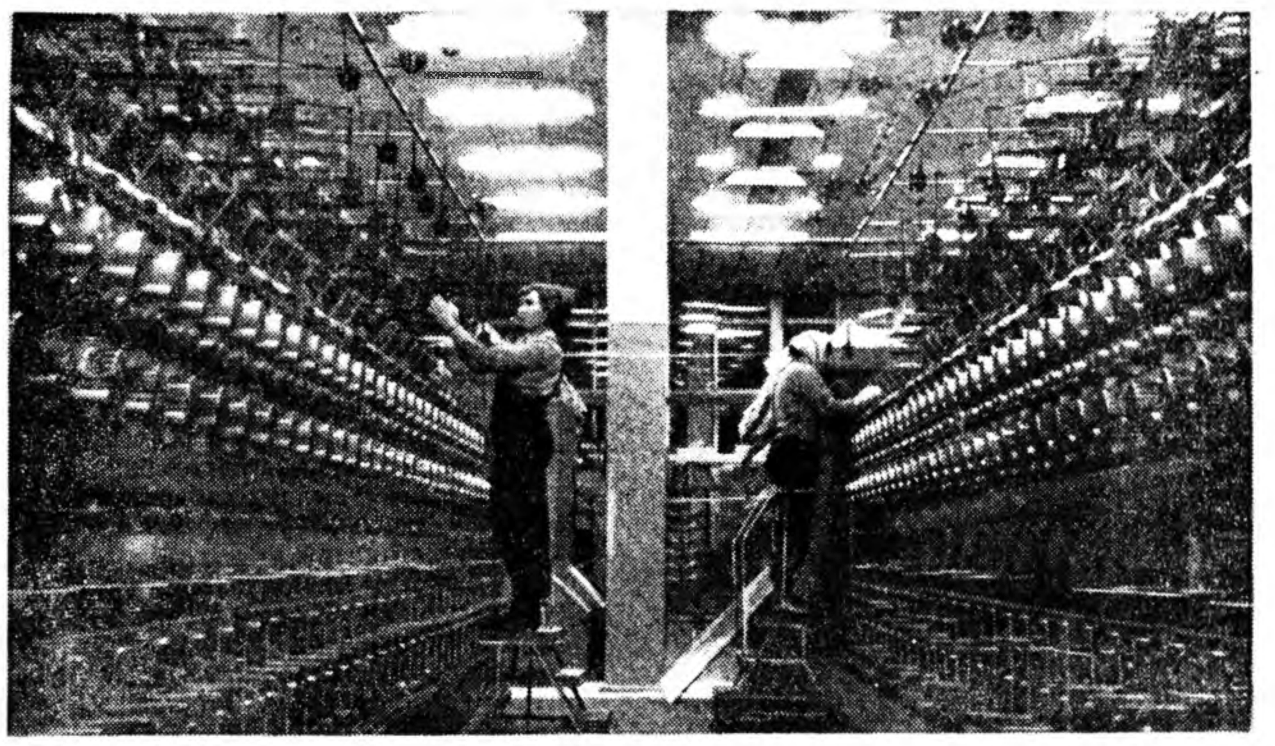
— Ерээдүйн багшанар хадаа энэ шухала ажал ябуулгаhаа арсаха ёhогүй. Хүмүүжүүлгын хэрэг—баранай хэрэг. Бага наhатанай хүмүүжүүлгын түлөө бидэ, түрэлхид, багшанар, олониитын эдэбхитэд сэхэ харюусаха зэргэтэйбди. Муу нүлөөндэ орохон үхибүүдые хүмүүжүүлэн hургаха гээшэмнай тиимэшье хүнгэн хэрэг бэшэ. Тиимэhээ манай студентнэр мүнөөнhөө эхилжэ, хүмүүжүүлгын хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсана,—гэжэ Татьяна Ефимовна Карпова хөөрэнэ.

Нээрээшье бага наhатаниие хүмүүжүүлгэдэ яhалал ажал хэгдэнэ. hайн жэшээнүүдшье бии.

Нёдондохи hуралсалай жэлэй үедэ багшанар О. Н. Левшук, Л. П. Кузнецова гэгшэд муу hурадаг Вова Х. гэгшые хүмүүжүүлэн hургаха тухайгаа мэдүүлээ hэн. Тэдэнэр нилээдшье оролдоо: өөhэдөө ажалаар ехэшье hаа, сүлөөтэй сагаа олоод лэ, Вовын ажабайдал, hуралсал, зан абариие нарин нягтаар шалгаад, тэрээндэ номыень үзүүлжэ, тусхай хэшээлнүүдые үгэжэ эхилhэн юм. Харин мүнөө Вова үйлсөөр тэнэжэ, элдэбээ гаража ябахаяа болинхой, hуралсалдаашье бэрхэ, удаадахи класстаа амжалтатайгаар ороо юм.

Бага наhатаниие хүмүүжүүлгэдэ иигэжэ олониитын эдэбхитэд олоороо хабаадалсана. Ерээдүйн коммунис обществын ёhото гэшүүниие бэлдэхэ гээшэмнай арюун хэрэг. Тиимэhээ энэ ажал ябуулгада гансашье багшанар бэшэ, харин олониитын эдэбхитэд бүгэдөөрэн хабаадалсаа hаань, hайн hэн гэжэ hанагдана.

В. Могордоева,
арадай университедэй журналистикын факультедтэ hуралсагша.

ЛАТВИИН КАПРОН. **Даугавпилсска синтетическэ утаhанай заводой эршэлэн ээрэлгын цех соо.**
АПН-эй фото.

МОСКВА. **Советскэ мэдээжэ эрдэмтэ, СССР-эй Наукануудай академиин гэшүүн-корреспондент В. И. Гольданскин атомай ядронууд бүридэлые шэнжэлдэг, радиоактивна задаралгые химическэ практикада хэрэглэхэ ябадал эрхилдэг юм. Зураг дээрэ: В. И. Гольданский Андрей хүбүүнтэеэ гэртээ хөөрэлдэжэ hууна.**
ТАСС-ай фотохронико.

Үхибүүдтэ гол анхарал хандуулха

Үхибүүдэй харууhагүй байлгые зайсуулха талаар хүдэлмэреэ Эрхүүгэй болон Куйбышевскэ областьнуудай арадай гэгээрэлэй таhагууд, ниитын гурим сахиха управленинүүд, партийна, советскэ органуудай болон олониитын туhаламжатайгаар зарим зэргээр hайжаруулаа.

РСФСР-эй Гэгээрэлэй министерствын болон республикын Ниитын гурим сахиха министерствын коллегинүүдэй хамтын заседани дээрэ иигэжэ тэмдэглэгдэhэн байгаа. Томохон боложо ябаhан үхибүүдтэй хүмүүжүүлгын хүдэлмэри hайжаруулха, үхибүүдэй харууhагүй байлгые зайсуулха талаар Эрхүүгэй болон Куйбышевскэ областьнуудта ямар хэмжээнүүдэй абтадаг тухай асуудалые коллегинүүд зүбшэн хэлсэhэн байна.

Заседани дээрэ иигэжэ заагдаа. hурагшадые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэнь hургуулинуудта промышленна предприятинуудай коллективүүд, домоуправленинүүд, олониитэ бүри ехээр туhалдаг болоо. Юрэнхы эрдэмэй hургуулинуудай, профессиональ-но-техническэ hуралсалай училищинуудай hурагшадай, промышленна предприятинууд болон барилгын организацинуудта хүдэлжэ байhан томохон боложо ябаhан үхибүүдэй дунда хүмүүжүүлгын хүдэлмэри hайжаруулха талаар Куйбышевскэ областьдо хэдэ хэдэн хэмжээ ябуулганууд хараалагдаад, бэелүүлэгдэжэ байнхай.

Гэбэшье томохон боложо ябаhан үхибүүдэй дунда ябуулагдадаг хүмүүжүүлгын хүдэлмэридэ энэ областьдо, илангаяа Эрхүүгэй областьдо горитой дутуунууд бии гэжэ коллегинүүдэй заседани дээрэ тэмдэглэгдээ. Арадай гэгээрэлэй болон милициин органууд холбоо барисаагүйгөөр хүдэлнэ, томошог боложо ябаhан үхибүүдэй ёhо гурим эбдэхэ ябадалые эдэбхитэйгээр зайсуулнагүй.

Эдэ хоёр областьдо үхибүүдэй найман жэлэй бүгэдэ ниитын уялгата hуралсал үшөөл хангалтагүйгөөр бэелүүлэгдэнэ, hургуулинуудhаа hурагшадые гаргаха талаар Гэгээрэлэй министерствын тогтооhон гурим сахигданагүй. Нэгэ класстаа хоёрдохи жэлдээ үлэhэн, мүн томохон болоhон үхибүүдэй hургуулияа орхиходонь, тэдэниие хаhа саг соонь хүдэлмэридэ оруулха тухай зохихо оролдолго гаргагданагүй. Энээнhээ уламжалан тэдэнэр олон ушарта ёhо гурим сахидаггүйшүүлэй тоодо оролсодог байха юм.

Модохи мохоо гэжэ нэрлэгдэдэг, тиигээд 16 наhа гүйсөөгүй hурагшадые Эрхүүгэй болон Куйбышевскэ областиин арадай гэгээрэлэй органуудай хүтэлбэрилэгшэд хуули бусаар хүдэлмэришэн залуушуулай үдэшын hургуулинуудта оруулдаг байна. Тиихэдээ эдэ үхибүүдэй hуралсалай хойнохоо хиналта тогтоонотүй, тэдэнэй нилээд олониинь hуралсалай болзорой дүүрээгүй байхада hургуулиhаа гарана.

hургуулиhаа холо байдаг hурагшадта арадай гэгээрэлэй органууд заримдаа зохихо анхарал хандуулдаггүй гээд заседани дээрэ хэлэгдэhэн байна. Жэшээлхэдэ, Эрхүүгэй областьдо интернат hургуулинуудта hураха ушартай байhан үхибүүдэй хахадhаа үсөөниинь тиимэ hургуулинуудта абтаhан байха юм. Тиихэдэ иимэ hургуулинуудта hурагшадые абаха түсэб дүүргэгдэнэтүй.

Томохон боложо ябаhан үхибүүдэй сүлөөтэй сагые зүбөөр эмхидхэхэ гээшэ угаа шухала хэрэг болоно. Гэбэшье, үхибүүдтэй классhаа гадуур хэгдэхэ хүдэлмэри эмхидхэлгэдэ профсоюзна, комсомолой организацинуудые, олониитэ болон түрэлхидые hургуулинууд олон ушарта hулаар хабаадуулна. Зарим пионернүүдэй байшангууд, эдир техникүүдэй, натуралистнуудай станцинууд, хүүтэдэй бусад эмхи зургаанууд иимэ хүдэлмэриин центрнүүд мүнөө хүрэтэр боложо шадаагүй.

Зарим бүлэнүүдтэ хүүгэдэй муугаар хүмүүжүүлэгдэдэг, тэдэнэй эхэ эсэгэнэрэй забхай муухай ябадал гаргадаг баримтанууд эдэ хоёр областиин арадай гэгээрэлэй болон милициин органуудта мэдээжэ байха юм. Зүгөөр иимэ түрэлхид тушаа хаhа саг соонь хэмжээн абтадаггүй байна.

Эрхүүгэй болон Куйбышевскэ областьнуудай ниитын гурим сахиха органуудай хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилэгшэд томохон үхибүүдэй харууhагүй байлгатай тэмсэхэ хэрэгтэ милициин хүүгэдэй таhалгануудай дүүргэхэ үүргые тоодоггүй, тэдэнэй хүдэлмэреэр hонирхоодоггүй байна. Олониитын хүсөөр милициин дэргэдэ хүүгэдэй таhалгануудые эмхидхэхэ хүдэлмэри Эрхүүтэй областьдо үргэнөөр дэлгэржэ үшөө шадаагүй байhаар. Ставрополь (Куйбышевскэ область) городой милициин дэргэдэхи хүүгэдэй таhалгын инспекторнүүд олониитэтэй холбоо барисаа муугаар байгуулна.

Томохон боложо ябаhан үхибүүдэй дунда хүмүүжүүлгын хүдэлмэри hайжаруулха, үхибүүдэй харууhагүй байлгые зайсуулха эрид шанга хэмжээнүүдые абахыень АССР-нүүдэй Гэгээрэлэй министрнүүдые, арадай гэгээрэлэй хизаарай, областной таhагуудые даагшанарые, хизаар болон областьнуудай ниитын гурим сахиха управленинүүдэй начальнигуудые, милициин харгы замай таhагуудай начальнигуудые РСФСР-эй Гэгээрэлэй министерствын, республикын Ниитын гурим сахиха министерствын коллегинүүд уялгалаа. Энээнэй тулада арадай гэгээрэлэй болон милициин органууд олониитэтэй харилсаа холбоогоо али болохоор hайжаруулха зэргэтэй.

Үхибүүдэй харууhагүй байлгые зайсуулха талаар хэгдэдэг хүдэлмэридэ ехэ дутуу бии гэжэ Эрхүүгэй (промышленна) облгүйсэдкомой арадай гэгээрэлэй таhагые даагша А. С. Агеевада, энэ областиин ниитын гурим сахиха управлениин начальник Б. В. Дербеневто заагдаа.

(ТАСС).

Олимпиадын гал улаабхилhаар

ИНСБРУК, февралиин 6. (ТАСС-ай тусхай корр. Б. Буховцев, А. Фродуо). Үбэлэй IX Олимпиадын ниислэл хотын Изель хада дээрэ байгаа ехэ мүнгэн аяга соо улаабхилжа байhан Олимпиадын гал мүнөө гурбан үдэр болоод унтараа. Мүнөө үедэ мүрысөөн үргэлжэлнэ. Энэ мүрысөөндэ хабаадалсаhан 1350 түлөөлэгшэдэй зарим нэгэниинь лэ зол талаан болоно. Зариндань Олимпиадын шан хүртэхэгүй ха юм. Теэд тэдэнэр ганса медалиин түлөө иишэ ерээ бэшэ. Энэ мүрысөөндэ шалгаржа гараагүйшье хүнүүдтэ өөрын баяр бии. Мүнөө үеын гайхамшагта спортсменүүдтэй — Лидия Скобликова, Сикстен Ернберг, Владимир Меланин, Ээро Мянтюранта, Кнут Йоханнесентэй мүрысэхэ гээшэ ехэл баяртай ха юм!

Эстониин студент Антс Антсон Олимпын чемпионой хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Тэрэ мүнөөдэр советскэ командада 9-дэхи алтан медаль асараа.

Энэ hая Ослодо болоhон Европын чемпионат дээрэ Антсонай нэрэ бултанhаа олон дурдагдаа hэн. Таллинай багшанарай институдай 22 наhатай студент Антсон түрүүшынхеэ энэ мүрысөөндэ хабаадалсажа, Европын чемпион болоhон ба. Мүнөө тэрэ Олимпын нааданда мүн лэ түрүүшынхеэ хабаадалсажа, 1500 зайда алтан медальда хүртэжэ шадаа.

Шэнэ чемпион 1500 метр зайе тон hайнаар гүйжэ, бэшэниие хүлеэхэ баатай болоо hэн. Тэрэ түрүүшын ээлжээндэ гүйhэн байгаа.

К. Ферверк (Голланди) хоёрдохи саг харуулаа (2.10,6). Норвегиин түлөөлэгшэ В. Хауген гурбадахи саг харуулба (2.11,2). Тэдэнэр мүн лэ баhа хүлеэжэ байна. Антсоные чемпион болоо гэжэ амаршалжа эхилхэдэнь: «Хүлеэгты, үшөө Евгений Гришин гүйгөөгүй ха юм»,— гэжэ тэрэ хэлэнэ. Харин энэ зайда урдахи хоёр Олимпиадын чемпион байhан Е. Гришин мүнөө юрэдөөл 11-дэхи hуури эзэлээ. Мэнэ hая дэлхэйн рекорд дабтажа харуулhан Лев Зайцев мүнөөдэр табадахи hуури эзэлээ. (2.12,1). Манай дүрбэдэхи конькишан Эдуард Матусевич зургаадахи саг харуулба. (2.12,2).

Үшөө hара урда тээ Антсонай нэрые зарим лэ нэгэ хүнүүд мэдэдэг байгаа. Европын чемпион болоходонь тэрээнэй нэрэ бултанда мэдээжэ болоо. Мүнөө тэрэ Олимпиадада дахинаа шалгарба.

Мүрысөөнэй дүүрэhэн хойно Антсонда СССР-эй спортын габьяата мастерай нэрэ зэргэ олгогдоо.

Хадаhаа санаар hолжорхо мүрысөөндэ манай басагад бираагүй. Е. Кабина 37-дохи hуури, Г. Сидорова 39-дэхи, С. Демидова 40-дэхи hуури эзэлээ. (Бүхыдөө 43 хүн хабаадалсаhан байгаа).

Энэ мүрысөөнэй бүхы гурбан медалиие Олимпиадын эзэнэр —Австриин түлөөлэгшэд К. Хаас, Э. Циммерман, Т. Хехер абаба.

СССР-ЭЙ БОЛОН КАНАДЫН КОМАНДАНУУД ТҮРҮҮЛЖЭ ЯБАНА

Үбэлэй Олимпиада дээрэ «А» группын командын хоккеистнүүд мүнөөдэр амараа. Үсэгэлдэр үдэшэ Чехословакиин суглуулагдамал команда США-гай хоккеистнүүдые 7:1 тоотойгоор шүүгээ. Швециин команда 12:0 тоотойгоор (3:0, 5:0, 4:0) Швейцариин командые шүүгээ.

«Б» группада Норвегиин хоккеистнүүд Венгриин командые 6:1 тоотойгоор илаба.

Табан нааданай hүүлээр «А» группын команданууд иимэ hуури эзэлнэ:

Команданууд	шайбанууд	очкогойнь тоо
СССР	47— 6	10
Канада	29—11	10
Швеци	37— 9	8
Чехословаки	32—10	8
США	20—27	2
Финлянди	6—27	2
ОГК	5—43	0
Швейцари	1—44	0

Улаан-Үдын «Электромашина» заводой коллектив КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленум угтуулан, хүдөө ажахын захил—тракторай ступица болон ролигуудые хэхэдээ даабарияа хоёр дахин шахуу дүүргэбэ. Леонид Синяков халаанайнгаа даабари 150 гаран процент дүүргэнэ. Зураг дээрэ: нүхэр Синяков ажалдаа.
А. МАНТАЕВАЙ фото.

Хэлэhэндээ хүрэхэл байха

— Манай фабрика багахан предприяти юм. Жэлдээ 600 гара мянган түхэригэй продукци үйлэдбэрилдэг байнабди,—гэжэ Хяагтын гуталай фабрикын директор Николай Ильич Грудинин коллективэйнгээ ажал хэрэг тухай хөөрэхэ зуураа хэлэнэ.

Үнгэрhэн жэлдэ түс фабрикынхид валовой продукци гаргаха түсэбөө 102 процент түүргэжэ, бүхы гаргашаа бусааhанайнгаа hүүлээр үшөө дүрбэ мянга гаран түхэриг сэбэр олзо оруулhан байна.

Энэмнай муу бэшэ дүн болоно. Ушар юуб гэбэл, энээнэй урдахи жэлнүүдтэ гарзатахашье ушар олон үзэгдэдэг байгаа ха юм.

Фабрика хоёр янзын гутал: булгайр гутал, сабхи оёдог. Булгайр гуталынь загаhашад, мүн хүдөөгэйхид, гол түлэб наhатай боложо байhан зон ехээр хэрэглэдэг гээшэ. Мүн эндэ оёгдоhон үхибүүдэй, hургуулиинхидай үмдэдэг сабхишье ехэхэн эрилтэтэй. Үдэртөө дунда зэргээр 40—46 паар булгайр гутал, 290—300 паар сабхи оёгдожо, худалдаа наймаанда эльгээгдэнэ.

— Сабхяар худалдаа наймаанай организацинуудай захил бага зэргэ дүүргэгдэнэ гээшэ. Харин булгайр гутал үшөөл дуталдана гэхэдэ алдуу болохогүй. Илангаяа загаhашад гомдодог байха,—гээд Николай Ильич хөөрөөгөө үргэлжэлүүлнэ —Энээниие республикын, мүн совнархозой түсэблэлгын органууд хараадаа абажа, зохихо тээшэнь шиидхээ hаань, hайн байгаа. Манай фабрика дээрэшье булгайр гутал олоор оёхо арга бии. Гансал арhа нэмэжэ үгэхэ, олон оёдолшодые табиха хэрэгтэй. Энэ асуудал бидэнэр, өөhэдынгөө дураар шиидхэжэ, өөhэдынгөө хүсөөр диилэжэ шадахагүй байнабди.

Директорэй хэлээшэдэ арсахын аргагүй гэжэ бидэнэр hананабди. Тэрээниень фабрикын хүдэлмэришэдшье дэмжэдэг байна.

hаруул уужам хоёр дабхар байшан. Үнгэрэгшэ жэлэй hүүл багаар ашаглалгада үгтэhэн энэ байшанда заводой гол үйлэдбэри—эсхэлгын, бэлэдхэлэй, оёдолой цехүүд. Тэдэнь шэнэ түхеэрэлгэнүүдээр: оёдолой машина, пресс, электрическэ хайша гэхэ мэтээр зэбсэгжэнхэй.

Эсхэлгын цехэй эрхим хүдэлмэришэдэй нэгэн болохо Бабасан Мосоновтой уулзажа, ажалаарнь hонирхоходомнай:

— Урдань булгайр, сабхи гутал эсхэхэдэ хүшэр хүндэ, бэрхэтэйшэг байдаг hэн. Харин мүнөө, харыт даа, энэ станогые, хэдэн гуталай хэрэгсэлнүүдые нэгэн доро эсхэн гарганабди. Бэедэшье хүнгэн, бүтээсэшье ехэ болоо гээшэ,—гээд ажаллаха зуураа хөөрэнэ. Хаража байхадамнай станогой тэбхэр табюур дээрэ дэлгэгдэhэн арhанhаа гуталай зүүзай, hүеы, ула, түрии гэхэ мэтэ эсхэгдээд лэ хажуу тээшээ унадхажа байна. Нээрээшье эсхэгшэдэй ажал хэды ехэ хүнгэрөө гээшэб. Бодоод үзэел: урдань нойтон арhа стол дээрэ дэлгэхэш, гар хайшаар хайшалжа, тэрэ арhаяал иишэ тиишэнь эрьюулыш. Зоболонтойл байhан гээшэ аабза? Харин мүнөө тад ондоо.

Эндэхи эсхэгшэд түс түстаа мэргэжэнхэй. Зариманиинь гуталай дээдэ тала, нүгөөдүүлынь доодо тала—ула, дүрэнхэ гэхэ мэтынь эсхэнэ. Иигэжэ ажаллахада арhаниишье зүбөөр хэрэглэгдэнэ, ажалшье бүтээсэтэй болоно бшуу.

Эсхэгдэжэ бэлэн болоhон зүйлнүүд саашадаа дамжуулагдан бэлэдхэлгэ-оёдолой цехтэ ородог. Цехэй мастер Петр Петрович Неволиной хөөрэhэнэй ёhоор эндэ коммунис ажалай 15 ударнигууд ажаллана. Үдэртөө 10—11 паар булгайр гутал оёдог Долгор Бальчиндоржиева (нормонь 8 паар юм) мүрысэгшэдэй түрүү зэргэдэ ябажа, бусадтаа эрхим жэшээ харуулна. Тэрэшэлэн Надежда Степанова, Варвара Устьянцева, Юрий Минаев болон бусад мүн лэ оролдосотойгоор хүдэлжэ, халаан бүриингөө даабари 110—120 процент хүргэнэ. Мүнөө түс цехэйхид бүхы коллективээрээ коммунис ажалай нэрэ зэргэтэй болохын түлөө тэмсэнэ.

Фабрикын коллектив байгша оной түсэб болзорhоонь урид дүүргэжэ. 6 мянга гаран түхэригэй сэбэр олзо оруулха гэжэ шиидээ. Январь hарынгаа даабари 2 үдэрөөр уридлажа шадаа. Саашадаашье ажалайнгаа эршэ hуладхангүй ажаллабал, хэлэhэндээ хүрэжэ, hарбайhанаа абаха бэзэ гэжэ hанагдана.

Д. Цыбикжапов.

Хилын саанаhаа

Замбуулинай баатарта алтан медаль барюулагдаба

ЛОНДОН, февралиин 6. (ТАСС). Эндэ ерээд байhан дэлхэй дээрэхи түрүүшын эхэнэр-космонавт Валентина Николаева-Терешковада «Замбуулинай дайдые шэнжэлэлгэдэ амжалта туйлаhанай түлөө» планетэнүүд хоорондо зам харилсаа байгуулха Англиин бүлгэмэй алтан медалиие түс бүлгэмэй түрүүлэгшэ д-р Шеперд үсэгэлдэр барюулаа.

Планетэнүүдэй хоорондын зам харилсаа байгуулха Англиин бүлгэмэй дээдэ хайрын «Чайкада» барюулагдаhан «Пикадилли отелиин» зал соо хэдэн зуун хүн суглараа.

ЛОНДОН, февралиин 6. (ТАСС). Лондондо байhан Валентина Николаева-Терешкова Англиин наукануудай асуудалнуудай талаар министр К. Хогг гэгшэтэй мүнөөдэр уулзаа. Министерствын хүтэлбэрилэгшэд, тэрэшэлэн СССР-hээ Великобританида байдаг элшэн сайд А. А. Солдатов уулзалга дээрэ байлсаа.

Космонавт П. Попович Австрида айлшална

ВЕНЭ, февралиин 6. (ТАСС). Австриин правительствын уряалаар эндэ ерэhэн совет космонавт Павел Попович федеральна канцлер А. Горбахтай мүнөөдэр уулзаа.

П. Р. Поповичой, тэрэнэй ханинар-космонавтнуудай замбуулинай дайда соогуур ниидэhэн тухай канцлер А. Горбах хөөрэлдөө хээ. Замбуулинай дайдые шэнжэлэгшэдэй габьяагаар баясажа байhанаа канцлер элирхэйлэн мэдүүлээ.

Дурасхаалта бэлэг болгон мүнгэн табаг П. Р. Поповичто барюулхадаа, энэ бишыхан бэлэг ехэ хани барисааемнай hануулжа үгэдэг байг лэ гээд, канцлер Горбах хэлээ.

Советскэ космонавт Австриин вице-канцлер Б. Питтермантай мүн лэ уулзаа. Удаань совет космонавт Австриин гадаадын хэрэгүүдэй министр Б. Крейский болон Венын бургомистр Ионастай мүн лэ уулзаhан байна.

П. Р. Попович Винер-Нейштадт городтохи сэрэгэй академидэ үдын хойно ошоо.

Замбуулинай дайда соогуур нэгэн доро зэргэ ниидэлгэ тухай үдэшэлэн Австриин профсоюзуудай байшан соо совет космонавт элидхэл хээ. Үбэлэй олимпиадын боложо байhан Инсбрук город орохоёо тэрэ мүнөө hүни ниидэн гараха.

Африка социализмын оронуудтай холбоогоо үргэдхэнэ

АККРА, февралиин 6. (ТАСС). Ганын Республикын худалдаа наймаанай министр Джин өөрынгөө правительствын зүгhөө Польшотой, ГДР болон Хитадтай худалдаа наймаанай хэлсээ баталаа.

Худалдаа наймаан тухай Польшотой Ганын баталhан хэлсээнэй ёhоор Африкын залуу республика Польшоhоо химическэ болон фармацевтическэ зүйлнүүдые, машинануудые, заводуудта хэрэгтэй түхеэрэлгэнүүдые, цемент, саахар болон загаhа худалдажа абаха юм. Гана какао-бобы, модо, промышленна алмаз ПНР-тэ худалдаха болоо. Гана 1959 ондо Польшодо 13.000 фунтын эд бараа худалдадаг байгаа hаа, 1963 ондо 180.000 фунтын бараа худалдаhан байна. Мүн энэ үе соо Польшоhоо Ганын худалдажа абадаг эд бараан 386.000-hаа 1.950.000 фунт хүрэтэр нэмэhэн байха юм.

ГДР-тэй баталhан хэлсээнэйнгээ ёhоор Гана тэндэhээ машинануудые, будаг, цемент, мылэ, шэл, шаажан, бүд, оптико гэхэ мэтые худалдажа абаха юм. Орондонь какао-бобы, модо, банан болон хүдөө ажахын бусад продуктнуудые үгэхэ байна.

КНР-тэй баталhан хэлсээнэй ёhоор Гана тэрээндэ какао-бобы промышленна алмаз, модо, марганецай руда үгэхэ, тиигээд мяханай продуктнуудые, химикалиие, бүд болон нефтепродуктнуудые, оёдолой машинануудые болон бусадые Хитадhаа худалдажа абаха юм.

ЭРХЭТЭДЭЭ ГАРГАН АБААШАНА

ВАШИНГТОН, февралиин 5. (ТАСС). Кипртэ хүдэлмэрилжэ байдаг американ алба хаагшадай бүлэнэрые арал дээрэhээ гаргажа абаашаха тухай захиралта США-hаа Кипртэ байдаг посольство гаргаа гээд гүрэнэй департамент соносхоо.

Кипртэ «шахардуу шанга байдалай тохёолдоhонhоо» уламжалан иимэ хэмжээн абтаа гээд гүрэнэй департаментын мэдүүлгэ соо хэлэгдэнэ.

США-да хэмэл одон табигдаба

НЬЮ-ЙОРК, февралиин 4. (ТАСС). Наранда боложо байдаг ушар байдал тухай мэдээсэлнүүдые суглуулха зорилгоор газарые тойрон дабшаха хэмэл одоной США-да табигдаhан тухай США-гай далайн министерство мүнөөдэр соносхоо. Хэмэл одоной хэзээ, хаанаhаа табигдаhан тухай хэлэгдэнэгүй. 13 ороной, тэрэ тоодо Англиин, Баруун Германиин, Италиин, Голландиин, Швециин, Чехословакиин обсерваторинуд хэмэл одонhоо мэдээсэлнүүдые абаха юм.

США өөрынгөө элшэн сайдые Ганаhаа дуудаба

ВАШИНГТОН, февралиин 6. (ТАСС). «Зүбшэл хэхэ» гэhэн шалтаг баряад Холбоото Штадууд өөрынгөө элшэн сайд Уильям Мэхони гэгшые Ганаhаа дуудаа гээд эндэ хуулитаар соносхогдоо. Аккрада Америкэдэ эсэргүү демонстрациин болоhоной hүүлээр хэгдэhэн энэ дипломатическа алхам Ганатай харилсаагаа таhалдуулhан ябадал болоногүй гээд эндэ онсолон тэмдэглэгдэнэ.

НАТО-гой генеральна секретарь Вашингтондо

ВАШИНГТОН, февралиин 6. (ТАСС). Мүнөө Вашингтондо ошоод байhан НАТО-гой генеральна секретарь Стиккер США-гай президент Джонсонтой үсэгэлдэр уулзажа хөөрэлдөө. Мүнөө үглөөгүүр Пентагондо США-гай оборонын министр Макнамартай Стиккер уулзаха юм.

Ассошиэйтед Пресс агентствын мэдээсэhэнэй ёhоор НАТО-гой болон Кипртэхи байдалай асуудалнуудаар Стиккер Вашингтондо хэлсээ хэhэн байна.

У Тан Нью-Йорк бусахаяа ниидэн гараба

ТУНИС, февралиин 6. (ТАСС). Кипртэхи, дэлхэйн бусад зарим районуудтахи оршон байдалай шахардуу болоhонhоо уламжалан, Африкада аяншалгаяа таhалдуулаад, ООН-ой генеральна секретарь У Тан мүнөөдэр Тунисhаа Нью-Йорк бусахаяа ниидэн гараа.

ДЭЛХЭЙН АЛИШЬЕ ГҮРЭНЭЙ НИИСЛЭЛТЭЙ ТЕЛЕФОНООР ДУУГАРАЛСАХА

Дэлхэйн алишье гүрэндэ ябахадаа телефоной дэргэдэ ошожо, жэшээнь 44-дэхи номер абаhан бэеэрээ, Берлинтэй дуугаралсадаг болохо саг ерэхэ юм.

Уласхоорондын автоматическа телефоной сэхэ хэлхеэ холбоо тогтоохо түсэб тухай Женевэдэ болоhон уласхоорондын электрохолбооной Союзай конференци дээрэ тодорхойгоор хэлсэгдээ hэн. Телефоной номернууд түбинүүдэй, гүрэнүүдэй, хото городуудай хоорондо хубаагдаха юм. Жэшээлхэдэ, Америкын Холбоото Штадуудта — нэгэдэхи номер, Советскэ Союзда — 7, Хитадта — 86, Францида — 33, Бельгидэ —32, Голландида —31-дэхи номер үгэхэ гэжэ түс конференци дээрэ шиидхэhэн байгаа. Ехэнхи ушарнуудта гүрэн бүхэнэй ниислэл хото 1 гэhэн тоогоор тэмдэглэгдэхэ юм.

Европын зарим гүрэнүүд мүнөө өөhэд хоорондоо сэхэ дуугаралсаха автомат телефонтой болонхой. Лондоной уласхоорондын телефоной станциин хүдэлмэрилэгшэд Нью-Йорк хотые сэхэ телефоноор дуудажа байдаг.

Ойрын жэлнүүдтэ Европын гол ехэ гүрэнүүд бэшэ оронуудтай сэхэ телефоноор дуугаралсадаг аргатай болохо юм ха.

Уласхоорондын телефоной хэлхеэ холбоо бии болгохын тулада 40 жэл гү, али тэрээнhээ бүришье бага болзор хэрэгтэй болохо хаяа гэжэ уласхоорондын электрын хэлхеэ холбооной Союзай гэшүүд тоолоно. Тиихэ сагта дэлхэй дээрэ 600 миллион шахуу хэhэг телефон табигдаад байха гэжэ тэдэнэр мэдүүлнэ.

Владимир БАБКИН.
(ТАСС).

Соёл культура ✻ *Театр* ✻ **Уран зохёол** ✻ Хүгжэм ✻ ***Уран зураг*** ✻ Үльгэр, таабари

Александр Даржаев Эрхүүгэй уран һайханай училищида һурадаг. Зунайнгаа болон үбэлэйнгөө амаралтын үедэ карандаш, блокнодоо абаад, түрэл нютагайнгаа хүн зониие зурадаг, ажал хүдэлмэритэйнь танилсадаг, һонирхолтой эскиз, байгаалиин зураглалнуудые хэдэг юм. А. Даржаевай блокнодһоо абажа, нэгэ зураг уншагшадайнгаа анхаралда дурадханабди.

Энэ зураг дээрэ Хориин аймагай Чисаанын совхозой хонишон басаган Галя Питюл харуулагдана.

Шэнэ музей

Хяагтын аймагай гүйсэдхэхэ комитедэй шиидхэбэриин үндэһөөр Хяагтын Адагта арадай шэнэ музей нээгдэхэнь. Энэмнай адуу үсхэбэрилгэ тухай Советскэ Союз доторхи хоёрдохи музей болоно. Тимирязевай нэрэмжэтэ хүдөө ажахын академидэ нэгэ иимэ музей бии юм.

Февраль соо нээгдэхээ байгаа шэнэ музейдэ табигдаха шэнэ экспонадууд мүнөө эндэһээ абтанхай.

Хяагтын Адагтахи 8 жэлэй һургуулиин директор нүхэр Гайфутдинов энэ арадай музейе даагшаар томилогдонхой.

Р. Тугутов,
В. А. Обручевой нэрэмжэтэ хизаар ороноо шэнжэлхэ Хяагтын музейн директор.

„Шулуун-шубуун"

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын театр һаяхан «Шулуун-шубуун» гэжэ манай хүршэ Эрхүүгэй драматург П. Маляревскиин пьесэ табиба. Манай гайхамшагта залуушуулай түбэһэншэ ажал ябуулгые энэ пьесэ дотор харуулагдана.

Буряадай АССР-эй габьяата ажал ябуулагшад Б. Аюшин энэ пьесые найруулан табяа, уран зураашад Л. Коваленко, Н. Манилов гэгшэд зураа.

Буряадай АССР-эй габьяата артистнар Д. Чимитова, Ю. Шангина, РСФСР-эй арадай артист В. Халматов, РСФСР-эй габьяата артист А. Ильин болон бусад энэ пьесэдэ наадаба.

Баргажанаар гурбан зуугаад модо...

Буряадай бүлэг уран зохёолшод Бархан уулата, булган хэшэгтэ Баргажан нютагаар ябаһанаа һаяхан бусажа ерэбэ. Буряадай уран зохёолшодой правлениин түрүүлэгшэ Н. Г. Балдано, поэдүүд С. Ангабаев, А. Бадаев, А. Щитов, Д. Улзытуев гэгшэд тус бүлэгтэ ороо.

— Баргажан нютагаар гурбан зуугаад модо лаб лэ ябаабди.

— Холо, хүйтэн гэжэ айгаагүй ерэһэндэтнай, шүлэг, уран үгөөрөө сэдьхэл зүрхыемнай дулаасуулһандатнай баяр хүргэнэбди гэжэ нютагаархинайнгаа хэлэхэдэ, ямаршье магтаалһаа үндэрөөр хүлеэн абааб,—гэжэ поэт С. Ангабаев мэдүүлнэ.

...Ужам даа Баргажан, хүйтэн даа тэндэхи уларил. Тиибэшье һаань, уран зохёолшодой машина долоон хоногой туршада дулаанаар угтагдан, Баргажанай харгыгаар табнлуулаал.

Хоридо симфони зэдэлбэ

Һаяхан Хори, Хэжэнгэ нютагуудай ажалшад шэхэнэй хужар болгон симфони шагнаха золдо тудаба. Талын уужам аялга, буряад жэнхэни хатарай маяг һажааһан ходорхой түргэн, заримдаа уһанай урадхалдал аалин хүгжэмэй замхахада, зал соо һуугшад удаан альга ташаа. Энэнь үшөө нэгэ ушартай байгаа, юуб гэхэдэ, «Сэсэглэн һалбарһан хизаар» гэһэн симфониин автор, РСФСР-эй искусствануудай габьяата ажал ябуулагша, композитор Бау Базарович Ямпилов ендэр дээрэһээ нютагаархиндаа доро дохин байгаа бшуу.

— Минии һанахада энэл Хэжэнгын талада түрэһэн, энэл талын аялга доро бэшэгдэһэн хүгжэм гээшэ ха,— гэжэ «Первомайский» совхозой ажалшан Д. Доржогутабай тус хүгжэм шагнаад байхадаа, үнэн зүрхэнһөө һанамжаяа мэдүүлээ.

Нютагаархиниинь Б. Ямпиловые халуунаар угтаа.

3000 харагшад

— Харыш, ёһотойл буряад ж... хэни маягтайгаар хубсалһан басаг... лэ! Нюур шарайнь яаһан тодо, ... нор бэ!

— Урдань иигэжэл басагад... хүргэдэг байһан юм бы даа.

Иимэ хөөрэлдөөнүүд залуу ур... зурааша Дашинима Дугаровай ... ставкэ дээрэ захагүй болодог. Ую... юуб гэхэдэ, энэ нүхэрэймнай зу... гууд үнэхөөрөөш буряад жэнх... тэнжэтэй бшуу.

Выставкын нээгдэһээр хоёр һа... шахуу саг үнгэрбэ.

— Энэ үе соо залуу уран зур... шын выставкэ 3000 гаран хүн ... раа. Эдэ үдэрнүүдтэ Дугаровай ... ставкэ хаагдаха юм. Харагшад ор... жо үргэлжэлһөөр—гэжэ уран һа... ханай музейн директор, РСФСР-... искусствануудай габьяата аж... ябуулагша Ф. И. Балдаев манай ко... респондентдэ мэдүүлээ.

ХУРСА

Эртэ урда сагай буряад зоной дунда Хурса хүбүүн гэжэ алдаршаһан туйлай сэсэн бодолтой, эхэ, эсэгэһээ гээгдэжэ элдэб зоболон эдэлһэн газар уһан дээрэ ганса хурдан жороо моритой иимэ хүбүүн байһан юм гэхэ. Тиихэ сагтаань тэндэхи нютагайнь оёоргүй хомхой хобдог, эдижэ садахые мэдэхэгүй нэгэ баян Хурса хүбүүе жороо морёо худалдахыень баадхадаг байгаа һэн ха. Талаан буруулхадаа тэрэ хүбүүнэй урдаа хараха ори ганса морииинь саа үбшэндэ дайрагдаһан байжа, үдэшын боро хараанаар үнөөхи баянай үбһэнэйнь хорёоной үүдэндэ ошожо ухэшэбэ ха. Хүбүүншье харажархиһоор, удаан бодолгото болонгүй, ехэтэ яараһан янзатайгаар баянайда орожо:

—Зай үндэр түрэлтэ ахай ноён, үнөөхи танай хорхойтодог минии морин энэ үдэшэнэй үхэһэн жороо болоод байнал, гайха тагна ехэ — гэбэ.

ХҮБҮҮН

Амаараа дүүрэтэр мяха хэжэрхёод балбажа һууһан баяниинь гүлдэгэд гэтэр тэрэнээ залгижархиһан бэеэрээ: «Байза, энэ шүдхэрэйнь морин бүришье хурдан жороо болоо юм байна» гэжэ ойлгожорхёод, эбдүүсэн:

— Үгы, юрэдөө, шинии тэрэ морёо минии борогшонтой андалдахадаш яана гээшэб? Хяараг, хямараг, борогшон дээрээ тугал, туулмаг талха нэмэри үгэхэб, андалдая саашань,—гэжэ дурадхаба. Хурса хүбүүн дурагүйшэг хэбэр гаргажа, шэлээ маажан:

— Хари яалтай гээшэб. Миниишье мориной ха гуяншье, хабһа сэмгэнииньшье бараг сэн хүрэхөөр ушартай гээшэ ааб даа. Намда хэды аягүй байбашье һаань, сэсэн ухаата танай сэдьхэл тэбшэжэ андалдаха баатай болоо гүбии даа. Тиигээд байхадаа би ехэ яаража ябаа хүн гээшэб, тиимэ һэн тулада газараа хорооходо хүсэлэнтэйб,—гэжэ байгаад тоосоогоо хэбэ.

— Үхэһэн жороо моримни үбһэнэйтнай хорёоной үүдэндэ,—гэжэрхёод, тэжэгэр борогшондонь тал... ганзагалжа, үдэшын боро харан... баянайхиһаа һали-һоли хатар... һаар далда орошобо ха. Уданшь... оог хуугай табиһан үнөөхи бая... хойноһоонь хүсэжэ ошоод:

— Дайдын зайгуул шолмос, ... нохой! Үхэһэн морёороо хүүе м... жэ, зөөриим абаад ябахаш, ас... нэм! Энэ гэһээр шамайе шу... түрмын оёорто хаюулхаяал ха... хаб!—гэжэ гал уһан ганирба. Х... хүбүүн досоогоо энеэдһэнэйнгэ... рэбэшье һаа, бэеэ барижа, ша... янза гарган:

— Ахай, ноён, та эндүүрээ ... Би танда моримни энэ үдэш... үхэһэн жороо болоо гэжэ буряа... лээр хэлээ һэмнайб. Ямар х... амиды моринойнгоо ха, гуя, х... сэмгыень худалдажа ябахыень ... һэмши. Хүниие худалаар хар... найнгаа түлөө, хамаг муухай ... харааһанайнгаа түлөө өөрөө ха... саха ёһотойт.

Харин тэрэ баяниинь хүхэ са... болошоод:

— Би баямби... мори — ... зөөр...—гэжэ хэлээд, мориной... хүзүү руу аалиханаар һолжорһ... муухай алаг эреэн нюдэ гар... үдэшын шүүдэртэй ногоон ... шалхагар томо бэень хүндөөр ... гээд унашоо һэн. Одоол Хурса ... бүүн миһэд гэжэ:

— Тэнэгшье һаа баян, тэж... шье һаа— морин,— гэжэ ха... ошоһониинь тэрэ гэлэй.

Г. Доржие...
бэшэжэ абаб...

Бурядад үльгэр

Залуушуулаймнай заншал иимэ

Хани нүхэсэл иигэжэ хатуужадаг

Үглөөгүүр, үшөө бүрүүл байхада, Саша Сультимов гараж тээшэ гэшхэлбэ. Иисэнгэһээ Амбаар нуур хүрэтэр 12 модо. Мүнөөдэр тэндэхи малшадта 2 шарга һолоомо асаржа үрдихэ ёһотойбди гэжэ тэрэ шэбшэнэ.

Уданшьегүй хуушарһаншье һаа, хүнгэхэнөөр хүршэгэнэһэн «ДТ-54» маркын трактор 2 шарга шагтагалаад нуурай мүльһэн дээрэ гараба. Айһанай, һэргылһэнэй үлүү. Метр тухай зузаан мүльһэн хүсэтэ прессээршье дарабал, сүмэрхэгүйл. Мүн арбаад хоногой машина, тракторай харгы гаргагданхай бшуу.

Һүниндөө бордоһолжо, углуутан гараһан хилын зэнхэгэр нүхэ бүглэжэрхиһэн байба. Тракторай хушуун дээрэнь гарамсаар, мүльһэн унажа байһан модондол нижаганаад, доошоо һуушаба.

— Дугар-Нима, һүрэ! — гэжэ туһалагшадаа захирба. Трактор урагшаа дохогод гээд, удааханаар, хамараараа мүргэн, шэнгэжэ эхилбэ. Саша мотоороо унтаргаажархёод, хажуу тээшээ һүрэбэ. Хүбүүн Валенкаараа дүүрэн уһа удхажархиһанаашье ойлгонгүй, елэн тоһоор бүрхөөгдэһэн мүльһэнэй амхагар нүхэ руу сошонгёор, харан зогсобо. Тракторай кабина һөөм тухай харагдана, сээл cooһoo хэдэ мянган агаарай тоборюулганууд пүлшэгэнэн дэгдэнэ.

— Яалтайб, юу хэлтэйб?— гэжэ Дугар-Нима үрөөһэн бээлээгээ оложо ядаха зуураа асууба.

— Мэдэнэгүйб. Хайран трактор. Эндээ үбэлжэхэ болоо һаа, шабарта татуулжа, һалана ааб даа. Хэрбээ хүсэ хаяжа, 2-3 үдэрэй туршада гаргаа һаамнай, яахашьегүй. Мүльһэн доро хадаа радиаторайнь уһан хүрэхэгүй,— гэжэ Саша машинаяа иимэ урмагүйгөөр, гэнтын ушаралаар алдажархиһандаа гэмшэн, хэлэээ тоншорон, хэлэбэ.

— Зай, тиибэл, ши дүтөөрнь Алтанай гүүртэ руу дара. Халтад гээ һаа, хүлөө хүлдэхэшни. Би центр ошожо дуулгаһууб, — гэжэ Дугар-Нима хэлэжэрхёод, нүхэрэйнгөө зүбшөөл хүлеэншьегүй, Иисэнгэ тээшэ доггшошобо.

Уданшьегүй эндэ арба гараң бугжагар бугжагар хүбүүд сугларшанхай байба. Ара таладань, эрье дээрэ «С-100», «ДТ-54» хоёр зэргэлэнхэй. Эрьеһээ 30 метр газарта шэнгээ. Тракторнууд мүльһэн дээрэ гарабал, жүдхэжэ шадахагүй. Нэгэн гэбэл, мүльһэн хэмхэрхэ. Үгы гэбэл, гэнжэнь байра дээрээ эрьелдэшэхэ. Хоёрдохёор, эгсэ эрье өөдэ мүн лэ татахань бэрхэтэй. Тиимэһээ нуурай захаар хажуулдюулан шэрэбэл дээрэ, 3 метр үргэнтэй 50-аад метр ута уһан харгы гаргаха шухала. Гансал соолоод орхихо бэшэш, мүльһэ хажуу тээшэнь хаяха хэрэгтэй. Нэн түрүүн сарбуугай тухай түмэр трос тракторайнгаа арын хүндэлэбшэ түмэртэ гохолон тааруулха гэжэ хэлсэбэд. Теэд хайшан гээд? Гохотой модоор арбаншье үдэр тэмтэрбэл, юумэ илталхагүйш.

— Түүдэбшэ носооё, — гэжэ Саша дурадхаба. Галай дэргэдэ хубсаһаяа тайлажа байхадань, нэгэн:

— Хүйтэ абажа, хойто хадынгаа шорой хүнжэлдэ һанаархабалтайш, — гэжэ үлэ мэдэг гүбэнэбэ.

Үхэбэлии, хахадай хараар буянгыем хээрэй, — гэжэ енеэдэн дундаа ёгтолжорхёод, Саша шунгашаба. Хүбүүд нүхэрэйнгөө гарахые тэсэжэ ядан хүлеэнэд. Ямар удаан болоно бэ! Хахашахагүй юм аа гү? 30 секунда... 50... 1 минута... Энэ үедэ Ким Цыдеев гуталаа һугалжа һууба. 2 минута шахуу сагай үнгэрһэн хойно хүхэ сагаан болошоһон Саша, амаараа уһа турьян, өөдөө хөөрэбэ. Хүбүүд нүхэрөө гар дээрээ абаад, түүдэбшын дэргэдэ абаашажа, дахаар орёожорхибод.

— Шабар соо орошонхой, малтажа, бэлэн болгооб. Бараг даа, шунгажа ханалгүй, — гэжэ табжаганаһан шүдэнэйнгөө забһараар хэлэбэ.

— Битнай шабарта зоогдоһон хөөлинтиинүүдые һэрюулхэмни, — гээд Кимэй уһа руу бухашахадань, хойноһоонь түмэр трос могойтон шэрэгдэшэбэ. Ким бүришье удаан болоһон шэнгеэр һанагдана. Уһанай пүлшэгэнөөн оёортонь хүн бии гэжэ гэршэлнэ.

— Гохолооб! — гэжэ Ким һүхирөөд, нюдэ сабшаха зуура мүльһэн дээрэ харайжа гарамсаараа, нүхэдэйнгөө гар дээгүүр унашаба, юуб гэхэдэ, нюсэгэн хүлөөр мүльһэн дээгүүр гүйхын аргагүй хаям. Хургануудынь, нюурынь субхигар сагааншье һаа, бэень шад улаан. Хоёр «сурхайнуудаа» (Саша Ким хоёрто тиимэ нэрэ һанабад) түүдэбшынгээ хажууда орхижорхёод, хүбүүд мүльһэ сооложо эхилбэд. Хүбүүдэй шүрбэһэлиг гарта хүндэ лоомууд нааданхай мэтээр һанагдана. Тарган түлгын тухай мүльһэнэй хэлтэрхэйнүүдые тэдэ улаан гараараа татажа гаргаад, саашань халтируулжархина. Халажа хүдэлһэн хүбүүд үбэлэй богонихон үдэрэй эсэстээ ерэһые обёорбогүй. Зүгөөр шаазан табагтал һара дэгдэжэ, үдэшын харанхые һаруул туяагаараа үлдэбэ. Директорэй машинаар совхозой «ноёдой» нэгэн (эндэ нэрыень бү дурдая) гүйлгэжэ ерээд, Сашые гэмнэн, гэмэрбэ.

— Иимэ хөөрэлдөө даб дээрээ орхиё. Нэн түрүүн ДТ-гээ гаргаха тухай хэлсэбэлнай. һураггүй туһатай, — гэжэ мүльһэ соологшодой нэгэн ооглобо. «Ноён» эндүүрхээ һанаһанаа мэдэржэ, абяа аниргүйхэн болоод, хүрзэ гартаа абаба.

Һүниин тэн багта, сугларһан хүбүүдэй баярта хашхараан доро ара эбэргүй уһа һабинуулһан трактор эрье дээрэ гаргагдашоо.

— Яаһан талаантай ДТ-бши, баанида орожо, сэбэрхэн болошоболши, — гэжэ хошонгууша Дугар-Нима хэлэжэрхёод, уһыень табиба.

— Хоёр табаг шүлэ һэггүй эдижэрхихэб.

— Хаял даа, бүхэли хони залгижархихоорби.

— Ээ, битнай мүнөөдэр амаралтада гаража город ябаха хүн һэнби, — гэжэ Ким хэлэнэ. — Нүхэдни угтаха һэн.

— Һашад-Нима, ши һамгандаа һунаалгахаш даа. Уһанда ошоһон хүн аад, хүнэгүүдээ соолго дээрэ орхижорхёод гүйжэ ерэбэ һэнши, — гэжэ Дугар-Нима шоглобо.

Хүбүүд тус тустаа уялгата ажалтайшье һаа, хани нүхэртэнь аюулай тохёолдоходо, бүхы һанаа сэдьхэлээрээ зобожо, сагаашье гамнангүй туһалбад хаям. Хани нүхэсэл хооһон үгөөр бэшэ, харин бодото хэрэгээр гэршэлэгдэдэг. Тэрэ хүн бүхэнэй уялгашье бэшэ, харин ажаһуудалаймнай хэлбэришэгүй ёһо гурим, заншал болонхой.

С. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Химиин эди шэди

✦ *Аммиачна селитрэй центнер бүхэниие тарилгада хэрэглэхэдэ: шэниисын ургаса 4—5 центнерээр, хартаабхын—18—20 центнерээр нэмэдэг.*

✦ *Карбомидай килограмм бүхэниие малда эдюулбэл, ашаг шэмыень иимээр нэмээхэ гэбэл: һүн 10—12 килограммаар, мяхан 0,2—2 килограммаар нэмэдэг.*

Энээн тухай дуулаа һэн гүт?

—Энэ яахадаа түхэреэн бэ?
Тэнгэриин хаяада хүрөө һаа, гараараа һабардажа хүрэхэ гүб?
— Юундэ.., яахадаа? Юундэ..? А-а?

...Дүрбэ наһатай үхнбүүн нэгэ үдэр соо дунда зэргээр ехэ хүнһөө 437 асуудал һурадаг гэнэ.

* * *

...Буббио ди Асти гэдэг Италиин ажалша эхэнэр почтальоноор табин жэл соо хүдэлхэ зуураа 150000 километр тухай ябагаар ябаа гэжэ тоологдоһон байгаа.

* * *

...Үни удаан саг соо үндэр наһа наһалһан нэгэ иимэ ушар дэлхэйн литературада бэшэгдэнхэй гэбэл: венгрнүүд Джон, Сарра Ровель гэгшэд 147 жэл соо гэр бүлэ бололжо байгаад, нэгэниинь 172-той, нүгөөдэнь 164-тэй боложо наһа бараһан байгаа.

**

Ява гэжэ арал дээрэ гэр бүлэ болоходоо бүри жэгтэй гурим ёһо бии юм байна. Хуби заяагаа ниилүүлхэеэ һанаһан хоёр залуушуул юрын гурим ёһонуудые дүүргэхэһээ гадна, нютагайнгаа зургаанда... хулганаанай 25 һүүл тушааха уялгатай юм ха. Һалаха болоо һаань, үшөө ехэ түлбэри абтадаг гуримтай: аяар дүшэн иимэ һүүл асарха хэрэгтэй! Энэ аралай засаг зургаануудай иимэ гурим ёһо тогтооһон ушар хадаа рисэй плантацида хэмгүй ехэ хоро хүргэдэг үй түмэн хулганаантай тэмсэхэ гэһэн зорилготой.

(«Советская женщина, журналһаа абтаба)

Туһатай зүбшэл

Шаажан амһарта, зүйлые ходо ялагар байлгахын тулада уудаг соодоор гү, али лимоной кислотагаар, үгышье һаа, уксусые дабһантай холёод аршахада һайн байдаг.

Мрамораар хэһэн зүйлнүүдэй (статуэткэнүүд болон бусад) муухай болоо һаань, мылэтэй уһаар угаагаад, сэбэр бүдөөр аршаха гү, али пэмзын порошогоор арилгахада болохо, тиигэһэнэйнгээ һүүлээр бүлеэн уһаар угаахада һайн.

**

Хэрбээ урбуудха дэгэлэй гү, али бусад зүйлэй нойтон саһанда, бороодо ороо һаань — нооһоной уһа щёткоор арилгаад, хатааха юм. Спиртээр гү, али архяар, щеткоёо халта норгоо... до һайн. Арһан хубсаһа пеэш... һээ холо хатааха заабарита... Тиигэнгүй гэнтэ халуун газар... хатаагаа һаа, уһэниинь хэбэр... болохоһоо гадна, хүдэһэниинь ... туу, үмхи болодог ха юм даа.

Үндэр наһатанай хоор

Үнгэрэгшэ жэлдэ Буряадай АССР-эй габьяата артист Хижняковой үүсхэлээр 35 хүнһөө бүридэһэн хоор Ленинэй ордено локомотив-вагон заһабарилгын заводой соёл культурын Ордоной дэргэдэ эмхидхэгдэһэн юм. Тус хоорой онсо илгаань юуб гэхэдэ, эндэ 55-һаа 60 хүрэтэр наһатай эхэнэрнүүд, мүн 60—71 наһатай эрэшүүл — гүрэнэй тэдхэмжэдэ гарагшад ха... баададаг.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: гүрэнэй тэдхэмжэдэ гарагшадай хоор шэнэ дуу сээжэлдэжэ байна.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Манай тайлбари

ХҮНДЭТЭ РЕДАКЦИ! Танай газетэдэ 1964 оной февралиин 1-нэй номерһоо эхилжэ бии болгоһон «Шэхэнэй шэмэг, нюдэнэй хужар» гэжэ хуудаһые уншажа һонирхоод, «Уншагшадай анхаралда» зорюулһан хандалгыетнай халуунаар хүлеэн абажа, үгэ тайлбарилгада хабаатай хэһэг буһаг зүйлнүүдые залгамжалан бэшэхэ гэжэ бодогдобо.

«БАЙГАЛ»

БАЙГАЛ НУУРАЙ нэрые хэдэн янзаар тайлбарилаад туршаһан байдаг. Жэшээнь, манай хуушан буряад түүхэ соо бэшэхэдээ, «байгаа гал» гэжэ хэлэһэниинь ябан «Байгал» болошоо гэдэг. Байгалые тойроод халуун аршаан элбэг дээрэһээнь бодомжолходо, эртэ балар сагта эндэ нээрээшье вулканууд (галта уланууд) биил һэн бэд даа. Тиимэ ушарһаань энээниие хараадуулжа, монгол буряад хэлэнэйнгээ үндэһэн дээрэ һүбэгшэлһэн тайлбари болоно.

Манай эндэхи томо томо газар уһанай нэрэнүүд ехэнхидээ ондоо хэлэтэнэй үгэһэн байдаг. Мүн Байгалшье түүрэг (татаар) гарбалтанай үгэһэн **Бай кул** «Баян нуур» гэһэн удхатай нэрэ юм гээд зарим эрдэмтэдэй барагладаг зүбшүү байжа магадгүй.

«ЖААЛДА»

ЮУМЭ ХАЛАГЛАХАДАА, юумэдэ гэмшэхэ гэмэрхэдээ, **жаалда** гээд хэлэдэг байнамди. Энэмнай **эжэз алда** гэжэ хараал табиһан удхатай хоёр үгэһөө бүридэһэн бүхэли хэлэлгэ (мэдүүлэл) байһанаа, тоо томшогүй оло дахин хэлэгдэ хэлэгдэһээр, элиржэ мүлиржэ, нэгэ үгын шанартай боложо ниилшэһэн байна. «Жаалда» гэхын хажуугаар баһа **жаалдамар** гээд хэлэгдэдэг; энэнь **эжээ алдамар** гэжэ мүн хоёр үгэтэй хэлэлгэһээ бии болоо.

Гадна **жаабара, жаабармар** гэжэ үгэнүүдые хаа хаяа ами аминдань гү, али халтад гээ һаа «жаалда жаабара», «жаалдамар жаабармар» гээд паарлан зэргэшүүлжэ хэрэглэдэг байнамди. Эдэнэй «жаабара» гээшэнь **эжээ бара**, «жаабармар» гээшэнь **эжээ бармар** гэжэ үгэнүүдһээ бүридөө ха.

«ЭШЭГЫ» «ҺЭЕЫ»

МҮНӨӨ ҮЕЫН буряад литературна хэлэндэ гол түлэб **һэеы** гээд гү, али нэгэ заримандаа **эшэгы** гээдшье бэшэнэмди. Зүгөөр яряанай хэлэндэ энэмнай бүри олон янзаар хэлэгдэдэг үгэ байха юм: хори талын буряадууд «һэеы», хойто бэеынхин «эһэээ», сэлэнгээрхин «эшэгы», тиихэдэ монголнууд «эсэгии» гэдэг. Эдэ үгэнүүд нэгэ юумэ, хониной нооһоор дараһан эдлэл нэрлэхэһээ байтагай, уг унгяараашье нэгэ үгэ байһаниинь сохомтой. Тиихэдээ бүхы монгол гарбалтан **эсэгии** гэжэ хэлэдэг байгаа һэн хаш даа.

Яахадааб гэбэл, 16—17-догоор зуун жэлнүүдэй үеэр буряад хэлэндэ **с** абяанай орондо **һ** хэлэгдэдэг болоо. Мүн буряад хэлэндэ (илангаяа хойто буряад хэлэндэ) зөөлэн **г** абяанай орондо **е** хэлэдэг; зарим үгын эхинэй аялган абяае унагаадаг (жэшээнь, «енеэдэн» гэхын орондо «неэдэн» гэдэг) зантай. Иимэ шалтагаанһаа «эсэгии» хубилжа, «эһэеы» болоһон аад, эхинэйнгээ **э** абяае гээхэдээ «һэеы» гээд хориинхиной хэлэндэ тохороо бэзэ. Теэд хойто бэеын буряадууд «эһэеы» бэшэ, харин «эһээ» гэдэгынь ойлгохын тулада тэдэнэй нютаг хэлэлгэдэ үгын һүүлэй **ы** абяае **ээ** болгодог гуримые һанаад үзэхэ хэрэгтэй: жэшээнь «түрии», «һүеы» гэдэггүй, харин «түрээ», «һүгээ» гэдэг байна.

«Эсэгии» хайшан гээд «эшэгы» болооб гэхэдэ, хэлэнэй урдуур гү, али дундуур хэлэгдэдэг аялганай нүлөөгөөр **с** абяан **ш** боложо хубилха ушарнууд тохёолдодог. Жэшээнь, ород хэлэнһээ абтаһан «семейский», «серп» гэжэ үгэнүүдые «шэмээшэг», «шээрпэ» гэдэг, зарим газарта «сэхэ» гэжэ буряад үгэеэ «шэхэ» гэдэг байна. Энээншэлэн «эсэгии» байһанаа «эшэгы» болоо гээд тухайлмаар юм.

Ц. Б. ЦЫДЕНДАМБАЕВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

Оһойн голой оньһон үгэһөө

Хара гэнэ нюдэн дээрэ,
Хаза гэнэ шүдэн дээрээ.

Гай ехэтэниие галаар дараха,
Һүй ехэтэниие һүхөөр сохихо.

Эльбээрээ һайтай булган элэхэгүй,
Эб нэгэтэй хүнүүд булигдахагүй.

Ган болоходо булагай һайн мэдэгдэхэ,
Гай болоходо нүхэрэй һайн мэдэгдэхэ.

Хорото дайсаниие үсөөн гэшэгүй—аюултай,
Хорото могойе нарин гэшэгүй—аюултай.

Хүнэй хүбүүд һайнтай муутай.
Хүлэгэй унагад ульгамтай хашантай.

Һай хэһэн хүн—нюудаггүй.
Гай хэһэн хүн—нюудаг.

Архидаашанай архи ехэдэбэл—аюултай.
Уулдаашанай ундан ехэдэбэл—уршагтай.

Д. МАДАСОНОЙ суглуулбариһаа.

Таажа туршагты

Хойноһоо ерэһэн хожоохон.
Хоб зөөхэдөө жороохон.

**

Аша үргэ үгы аад,
Айха бүтэ олон шүдэтэй.

**

Тэгшэ һайхан һуудалтай,
Тэмээн халюун зүһэтэй
Тэнгэриин солбон нюдэтэй,
Тангир абхай солотой.

**

Хоёр анзаһатайб,
Хоёр тармууртайб,
Хоёр шагнууртайб
Хоёр харуултайб.

**

Балсаахайн басагад
Барандаа билсаахай.

**

Ногоон соогуур ногуули,
Нугаран хоторон ябуули.
Шулуун доогуур шургуули,
Шууян эшхэрэн ябуули.

Редактор
Ц. О. ОЧИРОВ.

БУРЯАД ҮНЭН

4 дэхи нюур
1964 оной февралиин 8.

Манай адрес, телефонууд

АДРЕС ОБЪЕДИНЕННОЙ РЕДАКЦИИ: гор. Улан-Удэ, улица Ленина, 35. Телефоны: редактора —23-67, зам. редактора —38-42, зам. редактора —35-84, секретариата —27-37, отделов: сельскохозяйственного производства и партийной жизни —47-59, 35-14, промышленного производства и партийной жизни —48-89, 33-61, корректорская —35-95.

Улица ЛЕНИНА, 26. Телефоны отделов: идеологического —24-74, советского строительства и быта —34-93, рабселькоров и писем —25—41, 38-30, информации —32-74 и переводов —34-05.

гор. Улан-Удэ, типография управления по печати при Совете Министров Бурятской АССР.

Н00033. Зак. № 147.